

KRÓNKA.

Zichy János ígérvényei

megszaporodtak egygyel: a pápai színek közé egy vörös keveredett. A nemes gróf újból meginterjúoltatván magát, a kongnia és a lelkészi fizetésrendezésen kívül, messze-messze, a dialógus legvégén kifejezést adott a demokratikus választójog iránt való nagyon régi rokonszenvének is. Örvendetes tudomásul szolgál, bár a rokonszenvi hajlandóság idült voltában alapos okaink vannak kételkedni. Ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a kegyelmes úr halad, szépen halad. Különösen a politikai óvatosságot illetőleg kell progresszívnek bélyegeznünk öexcellenciáját, mert az a körültekintés, amelylyel kifejtette, hogy neki nincs határozott véleménye a helyzetről, a politikai possibilitás olyan mértékét árulja el, amely már – ki hinné? – valódi államférfiu tulajdonság. Mi képesnek hisszük Zichy Jánost még arra is, hogy határozott véleménye lesz nemcsak a kongruáról, hanem a helyzetről, sőt a választói jog reformjáról is, ha ez a véleménynyilvánítás épp oly kevésbé lesz veszedelmes, mint ma a kongruáért való lelkesedés.

A parlamenti őrség

hamarosan bevonul most már a törvénytárba, legközelebb azonban minden bizonyosság szerint a parlamentbe is. Lukács, íme, kulánsan viselkedett az ellenzékkel szemben: alighogy célzást tett Andrassy rá, ő rögtön gondoskodott arról, hogy a fegyveres erő parlamentáris jelleget öltön. Nagyszerű ember. Még csak arra vagyunk kíváncsiak, vájjon ha Andrassy esetleg, talán, no mégis a választói jog komoly reformjának beterjesztésére is célzott volna (szerencsére nem célzott), vájjon Lukács miniszterelnök ur akkor is ilyen kuláns kiszolgálásban részesítette-e volna a parlamenten kívül szorított ellenzékét? Tartunk tőle, hogy nemcsak Andrassy szokott feledékenységén, hanem a Lukács tudatos taktikáján múlt, hogy a választójog reformja még mindig csak alapos előkészítés, nem pedig gyors megvalósítás tárgya. A választójogot, úgy látszik, nem szándékoznak parlamentképpessé tenni: hiába, még mindig nem elég szobatiszta.

Királyváró nép

tolongott a minap Budapest utcáin. De egészen más színe volt ennek a királyvárásnak, mint azoknak, amelyekkel alattvalói hódolatuknak, szeretetüknek szoktak kifejezést adni a népek. Habsburgi Ferenc József valamikor a népjogok barátjának mutatkozott. Azóta sok minden megváltozott politikájában. A király környezetében a megértés és a helyesen értékelés helyét a korlátoltság és a népgyűlölet foglalta el. A leg-

alkotmányosabb uralkodó az alkotmány legrettenetesebb sérelmeihez adta beleegyezését – és éppen a népjogok kijátszása érdekében. Romantikával övezett személye sokat veszített abból az általános rokonszenyből, amelyben része volt. Emlékezünk királybevonulásokra, amikor éljenző, ünneplő tömeg állott sorfalat az udvari hintóknak, de voltak királybevonulások, amikor néptelen volt az utca. Ennek a legújabb bevonulásnak ismét az utcán hullámozó tömeg adta meg karakterét. De ez a tömeg most nem lojalitását, szeretetét jött nyilvánítani, hanem hangsúlyozni akarta, hogy az a politika, mely a királyi jóváhagyás előkelő és nagy jelentőségű bélyegét hordja magán, nem kell a népnek és nem kellenek a király ama kedves emberei sem, akik ennek a politikának intézői. Az általános választójogért tüntetett ez a tömeg – és nem véletlen, hogy épp ma hallatszott fel először királybevonuláskor, ugyan nagyon aktuális, de éppen ekkor mindenképp blaszfémianak hangzó éljenzése a köztársaságnak.

A városi politika

az utóbbi időben egészen országos jelleget kezd öltetni: annyi kapitalisztikus panama, annyi antidemokratikus tendencia, olyan kíméletlen klikk-rendszer uralkodik a Károly-körúton, mintha az Országház-téren volna. Egy csomó nagyszabású gseft került terítékre és a lakmározásból senkinek sem volt haszna egypár vezető városi kottérián kívül. A realizált üzleteken kívül azonban néhány sikertelen betörési kísérlethez is volt szerencsénk: a Picadillytől egész a közúzó telepig és az autotaxiig gyanús lápvirágok ütötték fel a fejüket, amelyeket csak a kielégítetlen sajtó vagy egy-két bátorszavú városatyja tudott letörni. Közben pedig emelik a gáz árát, nagyobb osztalékot fizet a Közúti, mellékutcákba dugja el a radikális plakátokat a hirdető vállalat, játékbankot csinálnak a Margitszigeten és Hűvös József tiltakozik az ellen, hogy a közszégi választók névjegyzékét kinyomassák, mert megtudná ország-világ, hogy eddig csak a halottak szavaztak. Sajnos, a decemberi közszégi választásokon sem lesz sok élet: a virilista és „demokrata” uralom zavartalanul fog ülni tovább a trónuson. Quo usque . . .

A szabadoktatás rendezése

címén ismét zaklatni készül a kormány a komoly szabadoktató testületeket. Ez a szabadoktatás csak megmarad a kormány gyengéjének. Előbb egy elvetélt törvénytervezettel próbálkoztak, majd egy bornírt miniszteri rendelettel akarták gúzsbakötni a nekik nem tetsző szabadoktatást, jutalmat ígérve a „jóknek” s büntetéssel fenyegetve a „rosszakat”. Most aztán annak a hírhedt rendeletnek az alapján újabb rendeletet adott ki a közoktatásügyi miniszter, melylyel a végrehajtáshoz szükséges adatok beszolgáltatására szólítja fel a hatóságokat. Közben azonban másfél év telt el s így – bár a rendelet tényleges végrehajtása nem sok jót ígér – a dolog most már inkább mulatságos, mint félni való. Másfél év kellett a minisztérium bürokratáinak, hogy a szabályozó rendelet kiadásától egy a végrehajtást előkészítő rendeletig eljussanak. Ez biztató kilátást nyújt arra, hogy előbb fogjuk elparentálhatni a kormányt, mint amikor sikerül nekik közismert intencióik szerint úgy rendezni a kérdést, hogy csendőrök távolítsák el az előadói székéből az „államellenes”, „vallástalan” és „hazafiatlan” előadókat.

A HÁBORÚ.

Anatole France beszéde a béke mellett.¹

Polgártársaim, azért gyűltünk ma össze, hogy megvizsgáljuk azokat a körülményeket, amelyek között a köztársaság külügyeit intézik és meghányjuk-vessük a titkos diplomácia eredményeit egy demokráciában. Engedjenek meg nekem bevezetőül néhány nagyon egyszerű, hogy úgy mondjam, elemi megjegyzést. Rövid, de szükséges a mondanivalóm, és boldog leszek, ha az én gondolataimmal az önkéit is ki tudom majd fejezni. De remélem, hogy demokrata érzésű emberek és szocialisták a háborúról és a békéről mindannyian csak egyféleképpen gondolkodhatnak.

Nem akarjuk, hogy a békét megzavarják. Mi ezt semmiképen sem akarjuk. Komoly emberek és komoly újságok szigorúan a szemünkre hányták ezt. Elhalmoztak minket gúnyos és csípős megjegyzéseikkel. Pedig alapjában véve azok, akik a legnagyobb keserőséggel ítélnék el bennünket, sem ellenségei nagyobb mértékben a békének, „mint jómagunk, ők sem kívánják jobban a háborút mint mi. Ők csak fenyegetőzni akarnak a háborúval. Azt akarják, hogy a veszedelem ugyan minden esetben elháríttassék, de mindenkor jelen legyen. Nem akarják, hogy a fegyver elsüljön, de azt akarják, hogy meg legyen töltve. Innen erednek ezek az örökös háborús nyugtalanságok, amelyeket készakarva terjesztenek a reakciós pártok vezetéi és a nacionalista és mérsékelt irányú lapok szerkesztői.

Azok, akik e baljóslatú lármát csapják, maguk is csak félig hisznek benne, vagy gyakrabban egyáltalában nem hisznek benne. De sok hasznuk van abból, ha a nép hisz nekik. Ezeket az előnyöket önök jól ismerik. Politikai és gazdasági előnyök. Háborúval és ellenséges betöréssel fenyegetett népet nagyon könnyű kormányozni. Nem követel szociális reformokat. És ha történetesen mégis akadnának oly nyakas proletárok, kik a minisztereket vagy a képviselőket a szakszervezetek fejlesztéséről vagy a nyolcórás munkanapról szóló törvények meghozatalára sürgetnék, bölcs kormányzóink bizonyynyal azt felelnék nekik: „Proletárok, ez az idő nem alkalmas sorsotok javítására. Nem gondolhatunk másra, mint ágyuk öntésére.” És mit lehet erre válaszolni?

Fenyegető háború vagy fenyegető ellenséges betörés idején a nép nem akadékoskodik a fegyverkezés és a katonai szükségletek dolgában. És ez nagyon jó a bankárok és a nagyiparosok csoportjainak, melyek számára a hazafiság a nyereség bőséges forrását

¹ Ezzel a beszéddel a bölcs és utólréhetetlenul nagy költő 1906 január 20-án Parisban egy meetinget nyitott meg, amelyet az algésirasi konferencia alkalmából tartottak Tudvalevő, hogy ebben az időben Marokkó miatt majdnem háború ütött ki Francia- és Németország között és a háborút a nagyhatalmak közreműködésével létrejött algésirasi megegyezés hártotta el. A beszéd France beszédeinek *Vers les temps meilleurs* című gyűjteményében jelent meg

fakasztja. A háborús fenyegetések, polgártársaim, a reakció szentelt kenyérdarabjai. Egyetlen háborús fenyegetés hat hét alatt többet árt a szocializmusnak, mint a parlament urainak beszédei és szavazatai húsz esztendőn keresztül.

Ezért vagyunk bizalmatlanok, mikor azt halljuk:

— Vigyázzatok. Háború fenyeget bennünket.

— Melyik ország részéről?

— Németország részéről. Nem halljátok, hogy a császár haragos bajusza alól fenyegető szavakat dob felénk.

— Hogyne, hogyne, jól halljuk. A császár nagy fejedelem, aki úgy viselkedik, mint a mi köztársaságunk fejedelmei, akik szintén nagy fejedelmek. Népét a háborútól való üdvös rettegéssel akarja táplálni.

A német nép nem akar háborút. És hazudnak azok, akik az ellenkezőjét állítják.

A francia nép sem akar háborút. Ez is bizonyos.

Gyermekek vagyunk-e mi, akiknek azt lehet mondani: Legyetek jók, mert különben az algésirasi mumus megesz benneteket

Polgártársaim, az algésirasi mumus nem esz meg senkit sem. De nem helyes, hogy a mi kormányzó embereink visszaélnék ezzel a játékkal és nagyon sokszor kiáltják el magukat, hogy minket nyugalomban tartsanak, mert ha a veszély egyszer igazán fenyegető lesz, senki sem fogja többé elhinni.

Helytelen, hogy a mi minisztereink azt hiszik, hogy a demokrácia külügyeit úgy lehet intézni, mint az abszolút császárságét.

Mi a vélemény szabadság országában élünk. Azt mondják, hogy sorsunk urai vagyunk, mert képviselőválasztáskor részünk van a szuverenitásban. Azt mondják, hogy mint egy köztársaság tagjainak nem kell attól félnünk, hogy egy személyes hatalom minket akaratunk ellenére háborús kalandokba sodor. Arról is biztosítanak bennünket, hogy az alkotmány kizárja a hasonló meglepetéseket. Valóban azonban az 1875. évi alkotmány 8. paragrafusa a közhatalmak viszonyáról a következőket mondja:

„A köztársaság elnöke tárgyal a külföldi szerződések dolgában és jóváhagyja azokat. Annyiben ismerteti őket a kamarák előtt, amennyiben az állam érdeke és biztonsága megengedi.”

„A béke-, a kereskedelmi szerződések és azok, amelyek az állam pénzügyeit érintik, stb., csak akkor válnak véglegesekké, ha a két kamara elfogadta őket.”

Íme, ez a szöveg. Alkalmazása szerint az állam érdeke és biztonsága eddig még nem engedte meg a köztársaság elnökének, hogy megismertesse a kamarákkal a francia-orosz szerződést, mely az öt megelőző kölcsönök következtében sok elvesztett milliárdjába került az országnak s még többé fog kerülni, nem is beszélve arról a jóvá nem tehető gyalázatról, hogy ez a pénz a bűnös orosz zsarnokság rendelkezésére bocsájtott. És ez a szerződés, melyet ezelőtt 12 évvel kötöttek és melyet még most sem ismerünk, háborúba keverhetett volna bennünket Angliával és Japánnal, ha igaz, amint mondják, hogy a mi fegyveres beavatkozásunk fel' tételei ki vannak benne kötve.

Ugyanannak az alkotmánynak 9. szakasza a mi megnyugtató-sunkra így hangzik: „A köztársaság elnöke nem üzenhet háborút a két kamara előzetes hozzájárulása nélkül.”

Gyenge biztosíték, minthogy a civilizált népek az ellenségeskedést a háború megüzenése előtt szokták megkezdeni.

Valóban, a béke és háború jogával manapság is úgy él a francia nép, mint Napoleon és XIV. Lajos idejében.

Hangsúlyozzák, hogy mi sorsunk urai vagyunk, azt mondják és folytonosan ismétlik előttünk, hogy most nem úgy lesz, mint a császárság korában és nem indítanak háborút, mielőtt velünk közölnék. És íme egy napon (1905 június 6-án) arra ébredünk, hogy a külügyminisztérium termeiben rettenetes nemzetközi konfliktust, a század legnagyobb csatáit készítették nyugodtan elő Loubet ur elnökelete alatt, aki semmiképen sem egy Napoleon.

És ez a háborús, veszedelem nem a babonás tömeg zavaros mendemondája. Maga a miniszterelnök beszélt arról a szenátoroknak és a képviselőknek. Mint egészen természetes dolgot adta elő:

– Ha Deicassé huszonnégy órával tovább maradt volna miniszter, most itt volna a háború. De nyugodjatok meg. A kanócot még jókor eltapostam.

Ezt hallottuk egy tavaszi reggelen. íme, polgártársaim, így vagyunk mink a mi sorsunk intézői. Nagy ég! Hogy volnánk, ha nem volnánk azok.

Egy nem rég múlt estén egy érdekes beszélgetés fültanuja voltam. Egy eléggé harcias öreg szenátor azt magyarázta egy csomó fiatal orvosnak és ügyvédnek, hogy Franciaország becsülete forog most kockán és ez az ügy erősen foglalkoztatja diplomáciánkat.

– Én ezt biztosan tudom, tette hozzá nyomatékkal.

És mikor azt kérdezték tőle, honnan tudta meg, azt felelte, hogy egy attasé indiszkréciója következtében.

Íme, ez az a nemzeti becsület, amelyről nem lehet ítéletet mondani anélkül, hogy az embernek finom összeköttetései ne lennének.

A mi diplomáciánk szokásai XV. Lajos óta nem változtak meg. Ha Choiseul feltámadna és újra külügyminiszter lenne, ugyanazt a minisztériumot látná viszont, amelyet 1764-ben elhagyott. Pedig azóta bizoriynyal sok minden megváltozott Franciaországban, így például a hadsereg is, amely már nem áll többé német és svájci zsoldosokból és a Pont-Neuf alatt összetoborzott szegény ördögökből. És erre is tekintettel kellene lenni. A diplomaták határozzák el ugyan a háborút, de a katonák vívják meg. Ebből következik, hogy megváltozott hadsereg megváltozott diplomáciát tesz szükségessé; polgári köztársasági hadsereg nyilvános diplomáciát kíván meg.

Szinte hallom már a magas diplomácia tagjainak csodálkozó kiáltását:

– Micsoda örület! Hová gondol? A mi titkainknak titokban kell maradniok a többi nemzetek előtt. Nem híresztelhetjük el titkainkat. Nyílt diplomácia fogalmi képtelenség.

– Uraim, lehet, hogy képtelenség, de szükséges. És önök nem

is hiszik, mily könnyű a lehetlent megvalósítani, mihelyt szülő ségessé válik.

– De ez forradalmat jelentene!

– Igen, ez forradalom volna, mi számolunk is ezzel. Csak a vak nem látja a veszedelmet! A proletariátus nagyrésze attól fél – minden oka megvan reá –, hogy az ország egy napon távoli veszedelmes vállalkozásokba, kapitalista érdekű háborúba gabalyodik. És egészen természetes, hogy fél ettől. A múlt romjain, az arisztokrácia és a papság omladékain a tőke helyezkedett el roppant tömegével. Uralkodik a császárságokon s uralkodik a köztársaságokon.

A proletariátus, bármit mondanak is róla, ha az ország *védelméről* lesz szó, a helyén lesz. De csak a nyílt diplomácia, a napfényen dolgozó, tudja egyedül egyesíteni veszedelem idején az ország minden védelmi erejét.

Senki sem kívánja nálunknál jobban sértetlenül megőrizni Franciaország szellemi és erkölcsi örökét, megvédelmezni a filozófia és a forradalom klasszikus földjét, azt a földet, amelyen a társadalmi igazságosság csirái fakadnak, de mi azt akarjuk, hogy polgártársaink kivétel nélkül, hogy az egész proletariátus részt vegyen ebben a munkában és minden önfeláldozásával és minden erejével szolgálhassa az ország valódi érdekeit. És ezért kell, hogy ezek az érdekek ne maradjanak a Quai d'Orsai titkai.

(Fordította Székely Artúr,)

A nagyhatalmak és a Balkán.

A Balkán-háború közvetlen szereplői mögött egypár kíváncsi és érdekelt néző ül a páholyban: a nagyhatalmak kara. Nélkülök azok a hírek, akár diadalokról akár vereségekről szólók, amelyek a harctérről hozzánk vergődnek, magának a balkánkérdésnek mikénti megoldását illetőleg alig jönnek számba, mint ahogy a Balkán-szövetségesek vagy Törökország győzelme avagy veresége sem teheti kétségessé a mérkőzés után bekövetkező diszpozíciók sorsát. A nagyhatalmaknak az egész balkánkérdés csak annyit jelent, amennyit az ő politikai és gazdasági érdekösszeütközéseik vagy érdekmegegyezéseik szempontjából számít. Ha azok a világ-gazdasági ellentétek, amelyek Németország és Anglia, a hármastentente és a hármasszövetség között a Balkánon is fennállanak, másképp mint a Balkán-államok bizonyos mérvű kiegészítésével és az albánok és macedónok mérsékelt autonomizálásával nem enyhíthetők s ez a kiegészítés és autonomizálás nem veszélyezteti a nagyhatalmak politikai és gazdasági törekvéseit, úgy akár Törökország akár a szövetséges államok maradnak felül, a Balkán fejlődése erre az útra fordul, annál is inkább, mert a természetes fejlődés útjával megegyezik. A Balkán problémája tehát nem az

apró államocskák harci kedvének vagy a törökök demoralizálódásának mértékén fordul meg, hanem azon, hogy az a fázisa a kis nemzetiségi államok szabadságharcának, amely a Balkánon most lett újra égetően aktuális, mennyiben tud összeférni a nagyhatalmak erőviszonyaival s ezeknek az erőviszonyoknak mai állásával. Ez a szemlélési forma az egyedül lehetséges módja annak, hogy a változó szerencsájú csete-paté lármája a kérdés nagy és súlyos jelentőségét háttérbe ne szorítsa.

A nagyhatalmak a Balkán-háborút a status quo feltétlen fenntartásával kalauzolták be, ezzel a jeligével bocsátották egymásra az ellenfeleket és ez az elv dominálta azokat a megbeszéléseket, amelyek a háború lokalizálása és a nagyhatalmak érdekeinek biztosítása céljából folyamatban voltak. A status quo a Balkánra nézve az autonóm fejlődés, a teljes államkialakulás s a szabad kulturális élet megbénítását jelentette és jelenti, a nagyhatalmakat illetőleg pedig a tehetetlenségnek és a féltékenységnek azt a diplomáciai kivonatát, amely a meglevő politikai és gazdasági kizsákmányolást fenn akarja tartani anélkül, hogy a Balkán-államok közvetlen érdekeivel számolna. A nagyhatalmak tehát, Oroszország kivételével, gúzsba kötötték a Balkán-államokat, másrészt pedig Oroszországot sem véve ki, sakkban tartják egymást, hogy a meglevő konjunktúra, az a hamis egyensúly, amely állandóan variálódik, akként ne módosuljon, hogy abból bármely másik félnek politikai vagy gazdasági előnye származhassék. A status quo ma már a múlté: az a szükségszerű társadalmi fejlődés, amely egész Európában létrehozta a nemzeti államokat, megkövetelte a maga jogát a Balkánon is. Sem a nagyhatalmak, sem a szövetséges államok, sem Törökország, sem együtt, sem külön nem térhetnek ki a Balkán végleges pacifikálásának kérdése elől s ez a kérdés másképpen, mint a kis államok gazdasági felszabadításával, egy létesítendő vámunióval, a tengeri összeköttetés biztosításával, az albán- és macedón-törzsek autonomizálásával meg nem oldható. A kérdés másik fele az, vajjon a nagyhatalmak a maguk politikai és gazdasági érdekeit miként tudják alkalmazni a megváltozott viszonyokra, mennyire képesek egymás ellen a Balkán-államokat továbbra is kijátszani, mennyire tudják a Balkánt, mint élelmiszermedencét a legolcsóbban és legbiztosabban kihasználni és ipari fölöslegüket milyen megváltozott gazdasági taktikával tudják továbbra is a lehető legkisebb áldozattal és lehető legnagyobb haszon mellett rájuk zúdítani.

A nagyhatalmaknak ezeken a szempontokon kívül nincsenek szempontjaik. A világgazdasági és világpolitikai feszültségek egyik találkozóponjtja a Balkán lévén, ezt a feszültséget le kell vezetni, még pedig úgy kell levezetni, hogy az érdekelt nagyhatalmak világpolitikai és gazdasági elhelyezkedése lényeges eltolódásoknak kitéve ne legyen. Kell tehát, hogy Anglia továbbra is ragaszkodjék a Dardanellák lekötvetartásához, mert a Kelet-Indiába és Kiszáziába vezető kereskedelmi forgalmát az orosz tengeri haderő felszabadulása megbéníthatná; kell, hogy Olaszország szerephez

jusson Albániában, mely ipari kivitelének legközelebbi terepe; kell, hogy Németország eddigi piacait el ne veszítse, mert ipari feleslege oly jelentékeny, hogy a Balkán elvesztét háborús hódításokkal máshol kellene pótolnia; kell, hogy Franciaország a maga kihelyezett milliárdjainak realitását biztosítsa, tehát Oroszországgal egyetértőleg csökkentse a hármasszövetség térhódítását, mindenkifelett pedig kell, hogy Oroszország és a monarchia a nagyhatalmi hóborton felül a nagy kapitalista fejlődés szolgálatában igyekezzenek a Balkán-népek konföderációjának élére állani s a vezető ténykedést gazdasági koncessziókkal és politikai taktikával maguknak kisajátítani.

E sok és sokféle érdek közül kétségkívül a monarchia és Oroszország érdekei a legvitálisabbak s kettejük közt teljes és állandó együttműködésről a közel jövőben alig lehet szó. A többi államok örökös Balkán-idegessége elcsitulhat, de ez a két hatalmas szomszéd egyelőre még szükségszerűleg farkasszemet fog nézni. Ez az ellenséges pozíció azonban a Balkán-államokkal szemben kell, hogy a rejtett fegyvercsörgetés helyett az érdekkoncessziók politikáján épüljön, vagyis a szláv testvériséggel űzött olcsó játék helyett, amelyet Oroszország kultivált, a gazdasági és politikai gyámság alól való felszabadítással a monarchiát juttassa az eljövendő délszláv államalakulás élére. A Balkán-államok fokozatos önállósításával meg fog enyhülni a gazdasági kizsákmányolás kíméletlen tendenciája s Ausztria-Magyarország és Oroszország közül az lesz a kristályosodási központja az új alakulásnak, amelyik több gazdasági coulanterie-vel, előzékenyebb politikával és a kapitalista és militarista türelmetlenség sikeresebb lefokozásával tud az eljövendő Nagy-Balkánnal együttműködni. Ez a szerep viszont az illető nagyhatalom európai státusának és fejlődési lehetőségeinek is iránytűje marad.

Kosa Miklós.

A Balkán-szövetség és a háború.

Ha megkérdezzük valamely bolgár vagy szerb intellektuell miért harcolnak most a balkáni államok, akkor nagyjában a következő választ fogjuk kapni. A török államnak a léte, úgy amint ma van, veszélyezteti a Balkán-államok normális fejlődését, mert egyrészt megakadályozza, hogy szabadon érintkezhessenek fajtestvéreikkel, akik a török birodalom területén laknak, másrészt megakadályozza azoknak a fejlődését azzal, hogy a feudális terhek mellett a modern államnak terheit is rajok rakta, anélkül, hogy gondoskodott volna arról, hogy e terhek elviselésére képessé tegye őket. Emellett a török birodalom területén állandóan mutatkozó albán zavarok, nemzetiségi torzalkodások, köz- és életbizonytalanság visszahat a konszolidáltabb balkáni államokra. Ezeknek az állapotoknak a megszüntetését hiába várták az új török uralomtól, amely csak

még jobban elmérgesítette a helyzetet. Európa minden lépése, hogy a helyzeten segítsen, teljesen hiábavaló volt. Nem maradt más hátra, mint hogy fegyverrel kényszerítsék a törököt arra, hogy a birodalmában élő népeknek több szabadságot, nagyobb jólét nyújtson. A balkáni háború tehát tulajdonképpen felszabadító háború s óriási kultúrjelentőséggel bír. Ezért a célért szívesen meghal a bolgár és szerb paraszt, csak úgy, mint a görög vagy montenegrói paraszt. Ezért szívesen áldozzák fel életüket a balkáni közép- és uralkodó osztályok is.

Ezzel az idealizált felfogással szemben a valóság egészen más okokat tüntet fel, amelyek miatt most annyi vér, annyi vagyon pusztul.

Törökország évszázados uralma a Balkánon minden fejlődést megbénított. A virágzó bolgár, szerb, görög városok elpusztultak. A lakosság vagy a hegyekbe húzódott, vagy a falvakba, ahol szintén ki volt téve a török kizsákmányolásnak, de ahol mégis bizonyos önálló nemzeti életet folytathatott. Ezekből a falvakból indultak ki a felszabadítási harcok, amikor Törökország a maga tehetetlensége által meggyöngült. Görögország, Bulgária, Szerbia felszabadultak a török iga alól s mohón nekifeküdtek annak, hogy az évszázados hiányokat pótolják. Ipar, kereskedelem, virágzó földművelés fejlődött és velük együtt a kultúra is lassan terjeszkedni kezdett.

A felszabadult balkáni államok először csak önmaguknak produkáltak. A behozatal nagy volt, a kivitel kicsiny. Ennek legnagyobb hasznát Ausztria-Magyarország és Oroszország látták, de kivették a haszonból a részüket Németország, Olaszország, Anglia és Franciaország is. A Balkán-államok azonban nem álltak meg itt. Amellett, hogy igyekeztek a kivitelüket folyton növeszteni, arra is törekedtek, hogy a behozatal is csökkenjen. S ez az igyekezetük szembeütközött a két legjobban érdekelt állammal, Ausztria-Magyarországgal és Oroszországgal, amelyeknek szintén megvoltak a Balkán-államok kiszállítható cikkei. Új föld, új terep kellett nekik, annál is inkább, mert északi szomszédjaik ugyancsak alaposan kihasználták a maguk fölényét és teljes politikai szolgásgot követeltek tőlük. A Balkán-államok vámháborúi gyöngye kísérletei voltak ennek a politikai felszabadulásnak. Ez pedig csak úgy mehetett végbe, ha egyrészt erősebbé teszik országaikat, másrészt északi szomszédjaik helyett más piacokat találnak. Kész prédául kínálkozott a nagy török birodalom területe, ahol farkonaik élnek, kik készek hozzájuk csatlakozni s kiknek területén keresztül könnyen hozzájuthatnak a Földközi-tengerhez. Erre pedig sohasem volt jobb alkalom, mint most, amikor Törökország a tripoliszi háborúban olyan sokat veszített.

Ezt a területi gyarapodást szolgálták a hirtelen a földből előteremtett modern hadseregek, a török birodalom területén állandóan rendes tisztek és altisztek vezetése alatt működő bandák, Ezt a célt szolgálták azok a nagy összegek, amelyeket a görög, bolgár és szerb állam a török birodalom területén élő fajtestvéreik

iskoláira, kórházaira, templomaira, kultúregyesületeire fordítottak. De ezt a célt szolgálta – bár akarata ellenére – Törökország is, amikor húzódozott a reformok keresztülvitelétől, amikor állandóan harcban állt az albán követelésekkel. Minél nagyobb volt a zavar Albániában, Makedóniában, Ószerbiában, annál több reményük lehetett a Balkán-államoknak arra, hogy területi igényeiket, amelyeket különben történeti jogokra is alapítottak, kielégítsék. Annál több reménye lehetett Montenegrónak, hogy a Szandzsákban foglásokat tegyen, hogy Szerbia a szabad tengerhez hozzájusson, hogy Bulgária tengerpartjait kiterjessze, hogy Görögország rátegye kezét Epiruszra, Tesszáliára, Krétára. Hogy a háború elsősorban azért indult meg és nem reformokért, azt ékesen bizonyítja Plamenac, volt montenegrói konstantinápolyi követ kijelentése, aki egy újságírónak egészen őszintén bevallotta, hogy a háborúskodó felek győzelem esetén feltétlenül meg fogják tartani azt a földet, amelyet vérük árán szereztek meg s nem hiszik, hogy akadna olyan nagyhatalom, amely a foglásoktól meg akarná fosztani őket. Új Balkán-térképet akarnak csinálni s erre annál több jogot éreznek, mert a legújabb időben a nagyhatalmak is azt tették. Ausztria Bosznia-Hercegovinát, Itália Tripoliszt foglalta el.

E gazdasági ok mellett természetesen egy egész sor ideológiai ok is szerepel, amelyek között nem kis szerepet játszanak a történelmi hagyományok ápolása, a sovinizmus, a faj testvérek szenvedéseinek megszüntetése, az évszázados elnyomó megbüntetése. Ezeket az okokat ugyancsak nagyra növelte a török kormány, amely az utóbbi időben is igen keveset törődött a birodalmában élő nemzetiségek gazdasági és politikai sérelmeinek orvoslásával s egész erejét az ozmán állam katonai és pénzügyi megerősítésére fordította.

Kétségtelen ugyanis az, hogy a török birodalom területén élő népek sorsa nem a legrózsásabb és a legsürgősebb reformokra szorul. Míg a balkáni államok a töröktől való felszabadulással a feudalizmus igáját is levetették s egészséges parasztdemokráciák fejlődésének vetették meg az alapját, addig a török birodalomban minden a régiben maradt. A törökök nem akartak tudomást venni a haladásról s a régi recept szerint uralkodtak tovább. Zsarolták a népet s ezzel állandó kivándorlásra biztatták, amiktől igen sokat szenvedett Szerbia, Montenegro és Bulgária. Ezek a szenvedések csak növelhették a népben a gyűlöletet a török ellen s a vágyat, hogy testvéreiket minél előbb felszabadítsák. A török közigazgatási, bírósági hatóságoknak minden visszaélése élénk visszhangra talált a balkáni parasztnál, akinek saját állama volt, tűrhető igazságszolgáltatása, vagyónbiztonsága. A folytonos gyilkosságok, rablások megakadályozására alakultak meg tulajdonképpen a balkáni bandák is s csak később lettek a bolgár, szerb, vagy görög állam területi gyarapodásainak eszközeivé.

Mindezek az állapotok hozzájárultak ahhoz, hogy a balkáni népekben felébredszék a harci vágyat, az erős sovinizmust, Hiszen ők maguk is évszázadokig küzdöttek a török uralom ellen s történel-

mük minden lapja tele van írva dicső harcokkal vagy szégyenteljes vereségekkel. A múltnak a tisztelete sehol sem olyan nagy, mint a balkáni népeknél s dalaik, közmondásaik, sőt nyelvük, is állandóan a török bevándorló ellen izgatnak s bizonyos, hogy a bolgár és a szerb nép, sőt a görög is erősen meg van győződve arról, hogy vérenek ontásával egyrészt vértestvéreit fogja felszabadítani, másrészt új, dicsőségteljes lapot fog beírni történelmébe. Az a nagy lelkesedés, amelyet kormányaik évtizedekig ápoltak, teljesen érthető ennél a népnél, amely még mindig a régi ideológiában él. Sokkal kisebb a polgári elem, sokkal kisebb az ipari, gyári elem, semhogy új gondolkodást tudott volna kifejleszteni.

Így illeszkedik bele a nagy néptömegek gondolkodása, vágya a balkáni uralkodó osztályok terjeszkedési és hatalmi érdekkörébe.

A balkáni államok népe rendületlenül hiszi, hogy a vére szükséges elnyomott testvéreinek felszabadítására. S a sajtó, irodalom és tudomány ezt a hitet évtizedek óta csak erősítette, fejlesztette.

Csak egy szikra kellett, hogy ez a felszabadítás! harc a kereszt nevében meginduljon. S ez a szikra volt a törököknek kocsánai, sojenicai, beránai mézszárlása. Bizonyos, hogy ezek a mézszárlások rettenetes hatással voltak a nép lelkiületére. De az is bizonyos, hogy a balkáni sajtó, a balkáni közvélemény még sohasem sajgott fel annyira, mint éppen most, amikor a törököt lekötötte a tripoliszi háború és sohasem követelte annyira a bűnösök megbüntetését, mint éppen most. S mert a török kormány nem sietett az elégtételadással, a balkáni államok sietve megkötötték a balkáni szövetséget, hogy így együttesen leszámoljanak az ősi ellenséggel.

Isskruljeo Kriszta.

Mely erőktől várhatjuk a háborúk megszüntetését.

Az orosz cár és Suttner Berta bárónő védnöksége alatt működő békeszövetség időközönként összeül, hogy az örök béke megvalósításáról és a leszerelésről tanácskozzék. Kedves öreg uraknak és tiszteletreméltó mágnásasszonyoknak az emberszeretet, testvériség és szolidaritás kenetes jelszavaival teleaggatott összejöveteleit nem lehet komolyan venni. Hangulatos időtöltésnél nem egyebek és semmiképpen sem alkalmasak a háborúk megszüntetésére, de még a háborúra uszító diplomácia megszelidítésére sem. A szavalat és az emberszeretet épp oly rossz orvosság a háború ellen, mint a processzió vagy a harangozás a pusztító jégeső ellen. Erősen működő érdekek idézik elő a háborúkat. Ezeket az érdekeket a velük egyenlő erejű ellentétes érdekekkel lehet csak paralizálni.

Kiknek jó a háború? Az úgynevezett gyarmatháborúk a tőkés gazdálkodás expanzív törekvéseinek velejárói. Az iparnak ugyanis

mind újabb és újabb piacokra és új nyersanyagszállító területekre van szüksége, és így ezeket a háborúkat lehet elméletileg a legjobban megokolni. Hisz ezekre a háborúkra az ipar fejlődésének és terjeszkedésének van szüksége, hangsúlyozzák az érdekükben felszólaló politikusok és írók. De a gyarmatosító háborúk anélkül a féktelen verseny nélkül, mely az egyes államok között kifejlődött, sohasem törnének ki. Teóriában a területek békés, megegyezés szerint való felosztása is elképzelhető. Az iparnak hódításra, saját állama közigazgatására az új területen nincs szüksége. Csupán piacra, gyártmányai számára és nyersanyagra, üzemeinek ellátására.

Vannak azonban háborúk, melyeket az ipari terjeszkedés szükségességének érveivel sem lehet támogatni. Ilyen volt a tripoliszi hadjárat és ilyen volna az a veszedelmesen fenyegető háború, melyet az osztrák-magyar monarchia vezetne a győzelmes balkáni népek ellen. Az ilyenfajta, különböző misztikus és értelmetlen jelzések, az európai egyensúly, a statusquo fen tartása, a nemzeti önérték, a területi integritás, a keresztény alattvalók védelme, az elnyomott tartományok felszabadítása, a civilizáció terjesztése és hasonló vészkiáltások mellett meginduló háborúknak csak néhány kis érdekcsoport látja a hasznát: az úgynevezett nehézipar, a vas- és gépgyári vállalatok, melyek a katonai felszerelést, az ágyukat és tölteket gyártják, a hadsereg ruha” és élelmiszerszállítói, elsősorban pedig a nagybirtokosok, akik a háború lefoglalta nagy gabonamennyiség következtében horribilis mértékben emelkedő gabonaárak boldog élvezői, a vasúttársaságok, melyek a hadseregeket szállítják, a bankárok, akik a háborúk költségeit nagy kamattal mellett az államnak kölcsönadják. A háborúra vagy legalább is a háború veszedelmére szüksége van a dinasztianak és általában a hatalmasoknak, hogy ezzel a hadsereg fentartását némileg igazolják. Mert a hadsereg elsősorban azért van szükség, hogy az országban rendet tartson, megakadályozza azt, hogy elkeseredett, rosszul fizetett vagy éppen munkanélküli éhező emberek a gazdagok javait megtámadják; hogy túlságosan veszedelmes sztrájkokat leverjen. De ezt természetesen nem lehet nyíltan megvallani. Szükség van a háború rémére. Az uralkodó osztályok fiai a hadsereg tisztjei, a háborúban gyors rangemelkedésre számíthatnak. A magas diplomácia selyemfrakkos kitűnőségei is nagyon jelentéktelen figuráskákká vedlenének át, ha néhanapján egy-egy háború szele végig nem süvítene az országokon. A háború nagyon jó arra is, hogy a nép nyomorúságairól, bajairól a figyelmet elterelje, a nemzeti egységnek, az egész nemzet érdekközösségének gondolatát ápolja és így az osztályöntudatot, mely az alsóbb osztályok élet-színvonala emelkedésének és így a haladásnak leghatásosabb eszköze, elhomályosítsa.

Mindezek a háború mellett dolgozó érdekek nem a nemzet összességének érdekei. A munkások és a kisemberek még a leggyönyörűbben igazolt gyarmatháborúban is csak veszíthetnek. Vagy katonának hívják be őket, vagy a gyárak üzemét szüntetik be

munkáshiány miatt. Mind a két esetben nyomor vár rájuk és családjukra. A hadiköltségeket is legnagyobb mértékben a kisemberek viselik. A háború a nemzet dolgozó tömegeire nézve mindig csak gyászt és szomorúságot jelentett. De a tőkések szempontjából is sok veszedelemmel jár. A tőzsdén az értékek csökkenése sok embert tesz tönkre. A pénz megdrágulása sok vállalat existenciáját ingatja meg. Egy elvesztett háború következményei pedig a lökére nézve is rettenetesek lehetnek.

A háborúban érdekelt csoportokkal szemben tehát a nép túlnyomó tömege áll, amelynek a háborúból csak kára lehet. Ezeknek a tömegeknek az ereje szállhat csak eredményesen szembe a háborúra igyekvő erőkkal. A modern szervezett munkásság már régóta felismerte, hogy neki semmi közössége sem lehet a „gloire” és a „revanche” jelszavait üvöltő politikusokkal és kongresszusain többiben foglalt állást a háború ellen, hangsúlyozva, hogy például a német proletárnak semmiképpen sem állhat érdekében, hogy a francia proletár ellen fegyvert fogjon, mert a tőke és a munka nemzetközisége mellett sokkal több közös érdekük van egymással az idegen nemzetiségű munkásoknak, mint bármely nemzet munkásainak az ő nemzetük vállalkozóival. A háborúellenes küzdelem leghathatósabb módja az antimilitarista agitáció, mely főképpen Francia- és Olaszországban nagyjelentőségű. Ez a mozgalom a munkásokból igyekszik kiirtani a fegyver és az egyenruha iránt való szinte fetisszerű tiszteletet, felvilágosítja az újoncokat a hadsereg igazi hivatásáról és jelentőségéről, arra biztatja őket, hogy sztrájkoló munkástársaik ellen ne fogjanak fegyvert és háború kitörése esetén tömegesen tagadják meg az engedelmességet. És ma is a háború ellen számbajövő erővel csak egyetlen tényező foglalt állást: a nemzetközi munkásmozgalom.

A nemzetközi szociáldemokrata iroda adott ki először kiáltványt a háború ellen a világ minden szervezett munkása nevében és tette közzé Törökország, Szerbia, Bulgária és Románia szocialista pártjainak okos és alapos tiltakozását, mely nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a Balkán-országok proletársága semmit sem nyerhet a háborún, mert a hullák és a romok talapzatán erősebben és arcátlanabban veti meg majd lábát a militarizmus, a hivatalnokuralom, a politikai reakció és a spekuláló nagytőke mindazzal, ami nyomában jár: a kizsákmányolással és a nyomorral, a növekedő adóteherrel és a drágasággal. Vádat emel ez a kiáltvány a Balkán-államok ellen is, a világhatalmak ellen is és Törökország ellen is. A nemzeti érdekre és egységre való hivatkozás – úgymond – csak ürügy a Balkán-államok kormányainak, melyek politikájának igazi indító oka a gazdasági és területi terjeszkedés vágya. A Balkán-államok ugyanazt akarják, mint az őket háborúra uszító nagyhatalmak, amelyek a Balkán-államokkal szeretnék kikapartatni a maguk számára a területi és fogyasztó piacbeli gyarapodás gesztenyéjét. Törökországot azzal vádolja a kiáltvány, hogy nem ad szabadságot és egyenlőséget nemzetiségei számára, nem biztosítja a polgárok jogait, életét, vagyonát, nem teremtett

tisztességes igazságszolgáltatást és közigazgatást, de annál súlyosabb adórendszert tart fenn. Csak a belső politika gyökeres reformja teremtheti meg a birodalom békéjét, szüntetheti meg a külső beavatkozás és a háború veszedelmét és egyengetheti a demokratikus Balkán-föderáció útját.

A nemzetközi iroda és a balkáni szocialisták tiltakozásán kívül az osztrák, a magyar és az orosz munkásság is erélyesen foglalt állást a háborúval szemben. Az osztrák szociáldemokrata pártnak az osztrák-magyar beavatkozás ellen a Reichsratban benyújtott interpellációja világos és logikus érveléssel mutatja ki, hogy semmiféle ok sincs arra, hogy a monarchia beavatkozzon a háborúba. Ha a monarchia az egész Üszkübtől északra eső vidéket kereskedelmi szempontból hatalma alá tudná hajtani és egészen el tudná zárni a Szaloniki-Mitrovica vonalon érkező idegen áruk bevitelét, ez sem jelentene többet, mint hogy balkáni kivitelünk 2.2%-kal, egész kivitelünk 6.11%-kal növekedne. Szerbia velünk való ellenséges viszonyának az az oka, mert nem tűrjük meg a kis-Balkán-ország fejlődését. Ha Szerbiában gyűlölik a monarchiát, annak az az oka, hogy a monarchia kormányai a magyar és az osztrák agráriusok érdekében nem engedik be a szerb állattenyésztés és mezőgazdaság termékeit és így Szerbia a tenger felé kénytelen vágyakozni, hogy a monarchia elvesztett piaca helyett új piacot szerezhesen.

A magyar munkásság több népgyűlésen tiltakozott a háború ellen. Az orosz munkásság kiáltványában felemelte szavát az ellen, hogy „a véreskező Miklós cár, aki az első és a második dumát szétkergette, aki vérfürdőket rendezett Oroszországban, aki a finneket és lengyeleket elnyomja, aki a „fekete százak” szövetségében a zsidók és más „idegen elemek” meggyilkoltatásának politikáját vezette és csinálta, akinek hívei a Lena mellett a munkásokat lelövöldözték és Oroszország parasztjait az éhség korbácsával üldözik – most, mint a szlávok szabadságának és függetlenségének védelmezője jelentkeztek.”

A nemzetközi iroda egyébként Brüsszelben október 28-án nemzetközi tiltakozó népgyűlést tartott, melyen az iroda különböző nemzetiségű tagjai beszéltek. Karácsonyra pedig Svájcba rendkívüli nemzetközi munkáskongresszust hív össze az iroda, hogy az Internationale legméltóbb és legteljesebb képviselője foglaljon állást a világháború rémével szemben. Addig is az iroda e kongresszust összehívó kiáltványa minden szocialista szervezet első fontosságú feladatává teszi a rendszeres és intenzív agitációt mindazon elemek ellen, amelyek bűnösök a háború felidőzésében.

A munkásságéhoz hasonló nagyságú és szervezetszerű erő ma még nem tiltakozik a háború ellen. Az intellektuálisoknak és a polgárságnak az a része, melyet a nacionalista szólamok nem iettek elfogulttá, korántsem jelent akkora erőt, mint a szervezett munkásság. Bármily nagy is a számuk, szervezetlenségüknél fogva kevésbé jönnek számba. De amint a kultúra, a felvilágosodás fejlődésével a munkásság ereje és szerepe mind jelentősebb lesz,

a háborúellenes polgári közvélemény is mind befolyásosabbá válik. A dolgozó embereknek mind nagyobb száma fogja átlátni, hogy neki tulajdonképpen semmi köze sincs a dinasztikiák, nagytökések, karrierre vágyó tisztek és bürokraták háborúhoz. És a munkásság tiltakozásához mind nagyobb erejű szervezett polgári tiltakozás is fog csatlakozni.

Német- és Franciaország között már manapság azért is nagyon kockázatos vállalkozás volna egy háború, mert deklarálására mind német, mind francia részen nagyon könnyen általános sztrájkjal felelhetne a munkásság és nincs kizárva, hogy különösen a francia katonák között, akiknek sorait erősen megbontotta az antimilitaristák munkája, a legdöntőbb pillanatban nagy tömegek raknák le a töltött fegyvereket. A népek között a civilizáció fejlődésével mindinkább kialakul annak a szükségletnek érzése, hogy egymással való érintkezésük teljesen a törvényesség alapjára helyeztessék, mint az egyes polgárok és polgári csoportok érintkezése. A nemzetek között kifejlődő mind erősebb gazdasági és erkölcsi kapcsolatok, a hadsereg és a háborúk rettenetes költségei mindannyian a háborúk ellen szólnak. A munkásság és a polgárság háborúellenes akciói a demokrácia fejlődésével a parlamentekben is mind jelentékenyebb támogatásra találnak, úgy hogy ennyi ellentétes erővel szemben minden mesterkedés és uszítás lehetetlenné válik, mert a háború a belső forradalom veszedelmét zúdítaná az országra. Mindezt számbavéve úgy tetszik nekünk, hogy még a tőkés termelési rend megszűnése előtt - mert akkor a háborúk természetesen megszűnnek, ha csak a fejlettebb társadalmak nem kényszerülnek védekezni a barbár, elmaradt társadalmakkal szemben - már a mai társadalomban is lehetetlenné teszi a háborút a munkás embereknek az uszítók ligájával szemben kialakuló hatalmas, tettekkel tényező és nem matinéző békeligája. És akkor a hadseregekre, flottákra és háborúkra költött sok-sok milliárd az emberi kultúra áldásaiban fogja részesíteni az addig azok nélkül szükölködőket. *Székely Artúr.*

Az egyház és a háború.

A követeket visszahívták, mozgósítanak ... A koldus, kis országok keleti szürkeségét véres epizódok teszik színessé. Nehéz ágyuk gördülnek végig az országon, száguldó lovascsapatok rémítik a menekülő idegeneket. A vonatok katonákat szállítanak, a forgalomban napról-napra milliók vesznek el, az iskolákat bezárják, hogy kórházakká alakítsák át, a külföldi egyetemi hallgatók ott hagyják tanulmányaikat, hogy felajánlják szolgálatukat hazájuk kormányának, a rablóbandák teljes szabadságjogokhoz jutnak . . . És ekkor felsőbbes, de szeretettől lágyított hangú és a templomi szószékről felolvasott proklamációk magyarázzák, hogy ez elkerül-

hetetlen szükségesség és krisztusi igékkal buzdítják a harcosokat, hogy „csak előre isten és a kereszt nevében!” . . .

A harctér mellett . . . A győzelmes bolgár sereg továbbvonult, hátrahagyva a sebesültek és halottak ezreit . . . A katonai barakkokban rutinosan lépked a tábori lelkész . . . Kereszttel a kezében szép szavakat mond a nyomorultaknak istenről és a dicsőséges vértanúkról, akik szintén „a pogányok ellen viselt szent háborúban szenvedtek és estek el . . . S ezalatt odakünn egyik tisztelendő kollégája épp olyan meleg szavakkal búcsúztatja el azt a sok száz katonát, akik a nagy ügyért már elhullottak . . .

Szófia . . . A város egészen ki van fordítva önmagából . . . A nép csoportokban várja a nagy ütközet eredményeit . . . Megjön a győzelem híre és aztán meghamisított kimutatások az elesettekről és sebesültekről . . . Ujjongás és kétségbeesés . . . A tömeg a templomokba tódul, ahol harangzúgás és dús tömjénfüst közben a gyászszertartás idegzsongító ornamentikájával miséznek az elesettek lelki üdvéért és Isten áldását kérik a harcosok fegyvereire, amelyeket „a hazáért és a keresztért visznek tűzbe”.

A háborúra készülésnek s a már dúló háborúnak nincsen olyan állomása, ahol ne állana ott az egyház a maga teljes apparátusával. 2000 éves nagy múlt jól bevált tapasztalatainak értékesítése ez . . .

Azt a nagy ideologikus erőt, mely a szeretet és a megváltás gondolatán épült keletkező kereszténységben volt, az uralkodó osztályok nagyon hamar kisajátították a maguk számára s a szegények és elnyomottak vallásából a szegénység és elnyomás legerősebb támasza lett. Az éppen kialakulóban levő egyház és az uralkodó osztályok érdekei feleuton találkoztak: az egyház érvényesülni akart és szüksége volt a hatalmasok támogatására, az uralkodó osztályok fenn akarták tartani hatalmukat és szükségük volt a kereszténység hamar felismert fékező erejére. Ez az ősi kompromisszum, az érdekeknek ez a párhuzamosítása hozta magával sok minden egyéb mellett azt is, hogy az egyház – minden eszmei tartalmának megtagadásával – háborupárti lett. Hiszen a háború az akkori társadalomnak úgyszólván legfontosabb életműködése volt. A háború volt az egyetlen szerzési mód, a külterjes rablógazdálkodás, az egyetlen termelési rendszer és így az uralkodó, hódító osztályoknak igen nagy szükségük volt az egyházra, mert az állandó harcokban és a népvándorlás kavargásában az erkölcsöknek a vallás által való szelidítése és megfelelő preparálása nélkül a leigázás és az uralkodás úgyszólván lehetetlen lett volna. Ezért látjuk mindenütt ott az egyház hű szolgálait, ahol államok kialakulásáról, vagyis egy hódító törzsnek a többi fölé való kerekedéséről és ennek a kormányzat eszközeivel való állandósítása” sáról van szó, ezért látjuk a papokat, a szerzetes- és lovagrendeket mindenütt az első telepések között és az ekörül kifejtett szolgálatokért látjuk a papokat az első birtokadományosok között.

Ahol államok vannak kiforróban, ahol dinasztiák erősödnek meg, ott hamarosan kiépülnek a püspöki és érseki egyházmegyék az óriási kiterjedésű birtokokkal is és ettől kezdve a nagy befolyású főpapságnak a hódítás, a terjeszkedés, a háború épp olyan szükséglete, mint akár a nagybirtoku főnemességnek.

S azóta a keresztes hadjáratok borzalmain, a világalomra jutott pápaság hatalmi hadjáratain, a Szent Bertalan-éji mézszárláson és a reformáció többi véres küzdelmein keresztül, a jelenkor sokszor alig leplezetten üzleti célú háborúig – az egyház mindig háborúpárti volt. Mindig ott állott megáldani a vértontó fegyvereket és mindig kész volt kölcsön adni a keresztényi szeretet jelszavait. Az indokolás talán háborúként más-más, de a lényeg mindig egy: az egyház hatalmi és gazdasági érdekei. A különbség csak az, hogy valamikor az érdekek olyan erők voltak, hogy a többi uralkodó rétegektől függetlenül, sőt azok ellenére is érvényesülni tudtak, ma pedig az azokhoz való elválaszthatatlan hozzátartozásuk szabja meg az egyház állásfoglalását. S hogy mennyire az érdekek szerint igazodik az egyház állásfoglalása, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy még háborúellenes is tud lenni, ha a háború uralkodó osztályok érdekei ellen irányul: a forradalomnak az egyház mindig kérlelhetetlen ellensége volt . . .

S ha ma már háborút nem is csinál az egyház, a háborúcsináláshoz adott segélynyújtása ma sem kicsinyelhető.

Kétségtelen, hogy amint egy háború kultura-felforgató minden veszedelmével megindul és milliónyi kisember existenciáját teszi egyszerre bizonytalanná, azokét a milliókét, akiknek az érdeke egy pontban sem kapcsolatos a háborút akarók érdekeivel és amikor egy belső forradalom esetleg a háborús párt összes számításait keresztül húzná, akkor az egyházra vár a lelkek megnyugtatójának jelentős munkája s az egyház nem is késik teljes apparátusával megjelenni a színen és istenes gyakorlatokkal s a harcosok éleiben maradásáért rendezett körmenetekkel foglalkoztatni a vallásos cselekedetekben könnyen levelezhető tömegindulatot.

De az egyháznak szükségképpen éreznie kell azt a nagy szakadékot, amely a szeretet vallásának parancsai és az ő tetteitársi szerepe között kellemetlenkedik és ezt a szakadékot bárgyú okoskodásokkal igyekszik kitölteni. A testamentumnak érintetlennek kellett maradni, a szent atyák tehát erőszakos belemagyarázásokkal próbálkoztak. „Amint minden egyes embernek a természet által nyújtott elvitázhatatlan joga, hogy saját életét védje, úgy az államtól sem lehet elvitatni azt a természetes jogot, hogy fennállásáról ha kell fegyveres erővel is – gondoskodjék.” (Kathokus Szemle.)

VIII. Bonifác „Unam Sanctam” c. bullájában kimondja, „hogy két kardot adott Krisztus az egyháznak: az egyiket az egyházért, a másikat az egyház által kell használni”. Az igaz ügyért viselt

háború még a szenttéavatást sem akadályozza, sőt az egyik kánon „Isten országát helyezi kilátásba annak, aki az igazság, a haza és a kereszténység védelmében esik el”. Lapszámra lehetne ezeket az idézeteket írni, de elegendő a legközelebbi múltra utalnunk, a cremonai, salermoi, monferratoi és capuai érsekek vértől párolgó broszúráira, amelyekben áldást kérnek az egek urától az olasz fegyverekre, hogy szerencsésen öldököljenek. „Menjetek! Citrom és narancs, a mandulafák és a gránátalma illata hív benneteket. Menjetek! Szent Antal bátorságra buzdít: az az afrikai, aki Itáliában találta sírját, most azt várja, hogy a mecsetek ormára tűz-zétek a keresztés zászlót.”

Nem lehet elgondolni bűnösebb visszaélést a gyúrható tömeglélekkel! . . . A hadba induló katona tele van szorongató sejtésekkel, kínos bizonytalanságokkal. Nem tudja, miért harcol, nem tudja, életben marad-e? Ebben a nagy határozatlanságban az egyedüli pozitívum: az isten, a vallás. Ő az, akihez a veszélyben fordul, aki mindenhová elkíséri, aki az ellenség golyóit kivédheti és az ő szolgálja: a pap a barátja, a vigasztalója, aki sebesülésekor lelki táplálékkal látja el és aki az utolsó kenetet feladja. És a vallásos érzések eme felzaklatottságában hangzik el a felhívás a „szent háborúra” és viszik a legények bőrüket a harctérre ... Elhisszük a táviratokat, hogy a katonák lelkesülten, a kereszt buzdítása mellett rohantak a csatába, hiszen jól ki voltak készítve! Az egyház jól funkcionált, a militarizmus meg lehet vele elégedve.

És az egyház még azzal sem védekezhet, hogy hiábavaló volna a háborúnak útjában állania, mert úgy sem tudná megakadályozni s távolmaradásával csak a szenvedéseket fokozná. Hiszen ha az egyház, melynek lelkek fölött való óriási hatalmát minden kultúr-akció oly fájdalmasan sínyli, csak annyira is távol tartaná magát a háborútól, mint egy öngyilkos temetésétől, ha elsősorban nem ő segítene isten nevében a szószékről bestiává vetköztetni az egymás ellen vezetett embertömegeket, ha a fiútalan anyák és a kenyér nélkül maradt családok forradalmiságát nem igyekeznék levezetni vétkes tudatossággal a vallásosság csatornáiba, már is megnehezítené a háborúnak máról-holnapra való elhatározását... Hát még ha – tegyük fel az elképzelhetlent – az általa oly könnyen mozgósítható ideologikus erőket a kultúra, a béke érdekében harcba küldené! Ha a legyilkolt embergulák fölött nem könnyeket felszántani akaró prédikációkat tartana, hanem egy világra szóló tiltakozó körmenetet a krisztusi hagyaték, a világot szolidáriszá forrasztó szerelet nevében! Hátha egy nagyszerű kongresszust hívna egybe, de nem az eucharisztia nevében a pogányok és a szabadgondolkodók ellen, hanem a háború ellen! Hatalmas pápájával, ezernyi püspökével, százezernyi papjával az egész földet behálózó templomaiban és kongregációiban tilalmat hirdetne a háború ellen s tilalmát azzal a tekintetnélküliséggel, azzal a kíméletlenséggel vinné keresztül, amellyel – sokszor megmutatta – csak ő tud dolgozni. Ki merne akkor fegyverkezni, ki merne akkor háborút csinálni? Ha van ma hatalom, mely

hamarosan lehetlenné tudná tenni a háborút, az egyház az a hatalom. S mily távol vannak az ily szándékok az egyháztól.

Az az egyház, mely a tudomány haladásáért történő hullaboncolások s a viviszekciós kísérletek ellen máglyával védekezett, amely egy éles ostorvágásért, mely vért fakaszt az állat testén, versenyt ordít az állatvédő egyesületekkel, de amely áldással kíséri az asszisztenciájával megeresztett vérpatakokat: csak következetes maradt önmagához. Mert az egyház látszatoktól nem hagyja magát félrevezetni, az egyház nem téved: tudományról, kuruzslásról, békéről, háborúról, művészetéről, jogkiterjesztésről vagy akármi egyébéről legyen szó – az egyház mindig a haladás, a nagyobb kultúra ellen csinál frontot. Mert lényege szerint reakciós. Mert önfentartási ösztöne irányítja így. Ne csodálkozzunk, hogy a legnagyobb jótevés lehetőségét most is a legnagyobb kártevéssel gyalázza meg.

Dénes Artúr.

Mibe kerül a háború?

„Ha embermilliók fegyverbe állítatnak, ez a gazdasági viszonyok forradalmát jelenti – mondotta Bebel az 1911-iki jénai pártkonferencián, családok millióinak nincs mit enni ilyenkor, az iparosok százezrei kérhetnek csődöt és a gazdasági életnek minden terén kereset- és munkanélküliség mutatkozik ...”

A háborúk mindig gazdasági válságokkal járnak együtt; már maga a háború veszélyének közelsége elegendő ahhoz, hogy megrázkódtassa a pénzpiacot és a tőzsdének mai szervezete, mely nem ismer országhatárokat, úgyszólván a föld minden államának háborúját a többi államok gazdaságával is megfizetteti. A hadsereg mozgósítása egyúttal a pénz mozgósítását is jelenti, mindenki igyekszik megszabadulni papírjaitól, igyekszik biztonságba helyezni a pénzét, a nagy bankok aranytartalékokat gyűjtenek és a háborútól való félelemben nivón alulra süllyed birtokoknak, ipari papíroknak, sőt gyakran a papírpénznek is az értéke. Ezzel szemben azok az ipari produktumok, amelyekre a hadszeregek szüksége van, valamint az élelmiszerek és takarmányneműek ára hihetetlen módon emelkedik, természetesen mindig a leggyengébb fizetőképességű néposztály rovására. Hiszen az állam vásárló képessége az ilyenkor felvett száz- és ezermilliós kölcsönökkel növekszik, míg az egyesek vásárlóképessége a keresethiány folytán csökken. Ennek természetes következményeképpen csökken a nemzeti jövedelem olyan arányban, amilyen arányban a nagy tőkék elvonatnak a produktív munkától, improduktív hadicélokra.

Hogy milyen összegek mennek tönkre egy modern háborúban, arra nézve pontos adatokat úgyszólván lehetetlen megállapítani, mert ki bírná pénzösszegben pontosan kifejezni az emberélet-áldozatokat, a kereskedelem és iparnak elmaradt nyereségét és a

gazdasági élet megrázkódtatásával járó számtalan formában mutatkozó veszteséget. Csupán az egyes háborúk készpénzkiadásait tudjuk megközelítőleg pontosan. Az 1870-71-iki francia-német háború Németországnak 1750 millió márkájába, Franciaországnak 1529 millió márkájába került, ami német részről naponta 5,700.000 márkának felelt meg. Ehez nincsen hozzászámítva az az 1149 millió márka, amibe a sebesültek ápolása került és amit különféle kártérítések címén fizetett a két ország. A háborúban német részről 1,254.376 munkabíró férfi vett részt és az ezáltal okozott munkavesztés szintén legalább egy milliárdra becsülhető.¹ A legutolsó nagy háború, a japán-orosz háború, mely 1904 február 20-tól 1905 augusztus 31-ig tartott, Oroszországnak 2873 millió, Japánnak 2424 millió márkájába került.²

Ezeknél, a háborúhoz közvetlenül hozzátartozó kiadásoknál jóval nagyobbak azok a károk, melyek a háborút megelőzőleg és utána érik az állampolgárokat. A háborúra való állandó felkészültség Plange 1908. évről összeállított adatai szerint Angliának 1220 millió, Németországnak 1193 millió, Oroszországnak 1124 millió, Franciaországnak 880 millió, az osztrák-magyar monarchiának 458 millió, Olaszországnak 360 millió márkába kerül *évenként*. S ez összegek azóta kivétel nélkül mindenütt rohamos tempóban emelkedtek.

A nagyhatalmak államadóságainak legnagyobb része ilyen improduktív kiadásokból származott, a német birodalom 20 milliárd márka államadóságából mindössze 8 milliárd lett beruházásokra fordítva, az osztrák-magyar monarchiának 1912-ben immár 14.314 millió márkát kitevő államadóságának összegéből aránylag még sokkal kevesebb jutott produktív célokra (pontos adataink erre nézve nincsenek).

Japán államadósága az orosz háború után 229%-kal emelkedett. S ezek az államadóságok ma már Magyarországon fejenként és évente 28 korona terhet jelentenek, Németországban 31 koronát, Franciaországban 66 koronát. Aki számolni tud és ehhez az óriási összeghez hozzászámítja azokat a károkat, amelyek emberéletben és munkanapvesztésben érik az államot, az megborzad attól az összegtől, amibe egy modern háború kerül. Az orosz-japán háborúban például több mint egy millió ember pusztult el és orosz részről az összes munkabíró férfiak 16%-a vett részt, aminek következményeképpen az amúgy is rosszul miveltséges orosz föld az 1905. évben oly minimális termést hozott, hogy a muzsikok ezerszámra pusztultak el éhínségben. A költségek fedezésére Oroszország részéről felvett 2900 millió márka törlesztése tisztán adóemelésből történik. Évente 65 millió márka az, amit a háború költségeinek kamatára és törlesztésére Oroszország fizet s körülbelül 60 esztendőig fogja még az orosz nép ennek a borzalmas háborúnak költségeit izzadni.

A most folyó balkáni háború költségeit előre úgyszólván lehe-

¹W v. Blume Mihtär-pohhsche Aufsätze Berlin, 1906

²Karl Helfenich Das Geld im russisch-japanischen Kriege

tétlen megállapítani, még abban az esetben is, ha tudnók, meddig tart a háború és milyen számú embertömegekkel fognak állandóan a hadviselő felek operálni. Tény az, hogy a legkedvezőtlenebb pénzviszonyok mellett kerestek és kaptak a Balkán-államok kölcsönt, de a kölcsönadó állam tőkései még mindig veszítenek a háborúval, hiszen a háború okozta pánik óriási károkat okoztát úgy a francia, mint a német tőzsdéken és értékcsökkenésben csak a budapesti tőzsdén körülbelül 300 millió korona veszteség van az első háborús hírektől mostanáig. Ma még nagyon kétséges a Balkán-háború kimenetele, de bármelyik hadviselő fél legyen a győztes, a háború költségeit viselő és az amúgy is legnagyobb nyomorban és kultúrátlanságban élő nép sok esztendeig fogja nyögni ennek a véres háborúnak költségeit. G. L.

Háború és létért való küzdelem.

A természetben mindenütt kérlelhetetlen és elkeseredett küzdelem folyik az élő lények között, a ragadozó fenevadak bozótjaiban éppúgy, mint az ártatlan és bájos virágok rétjein ... A küzdelem csak külső megnyilvánulásában különböző, lényegében mindenütt az erősebb diadalával és a gyengébb könyörtelen pusztulásával végződik . . . Az ember is, a kultúremler is alá van vetve a természet e nagy törvényének, amely az ő erkölcsi érzékét szomorúsággal tölti el, de amelyen változtatni nem áll hatalmában . . .

Így vagy ehhez hasonlóan prédikálnak, „természettudományi alapon” igyekezve igazolni a tömeggyilkosságok szükségszerűségét. Természetesen nem fogjuk komolyan venni ezt az érvet éppen azok szájából, akik egyébként – egyéb céljaik érdekében – az „Embernek a Természettől való függetlenségét”, egészen kiváltságos helyzetét, eredetét és céljait hirdetik. A testi erő és a lelki erő kizsákmányolónak szájából, akik előtt a létért való küzdelem hatalmas gondolata csak arra jó, hogy minden felelősségüket a természet törvényére hárítsák, mert elvégre ők nem tehetnek róla, hogy az a törvény olyan zord, kegyetlen és emberi belátásunkkal annyira dacoló.

Azonban abból, hogy egy gondolat tendenciózus, mi sem következik annak helyességére vagy helytelenségére. Ezért azután, hogy ennek az állításnak motívumait felismertük, ezektől függetlenül kell a dolgot megfontolnunk 3 annál inkább, mert első pillantásra szinte helyesnek is látszik. Tényleg a létért való küzdelmet kivételt nem ismerő természettörvénynek tekintjük, amely éppúgy érvényes a tenger fenekén, mint a levegő birodalmában s a hangyabolyokban éppúgy, mint az emberi társadalomban. De tisztában kell lennünk azzal, hogy *mit értünk* a létért való küzdelem alatt.

A „küzdelem” szó zavar meg bennünket. Hajlandók vagyunk azt gondolni, hogy az a létért való küzdelem, amikor a farkas megeszi a bányát, a bányát megeszi a füvet, a gaz kipusztítja a gabonát és így tovább. Ez azonban a létért való küzdelemnek csak egy részlete és pedig terjedelmében és a faj fejlődésre való fontosságában csak igen jelentéktelen részlete. Vajjon abban áll a *mi* küzdelmünk a létért, hogy az ehető állatokat és növényeket pusztítjuk? Mi nyilván

örökös hadilábon állunk ezekkel és egy csomó kártékony állattal, mérges növénynyel, veszedelmes baktériummal – de a létért való küzdelmet nem ezekkel vívjuk meg.

A létért való küzdelem nem a különböző fajok között folyik, hanem leginkább a *fajon belül* az ugyanazon fajhoz tartozó egyedek közt és küzdelem-jellege csak a legkritikább esetben van. A mezei nyúl nem eszi meg a másik nyulat, ellenkezőleg, békésen együtt rágcsálnak, sőt tán segítenek is egymáson – Kropotkin Péter herceg bámulatós példáit gyűjtötte össze az állatok kölcsönös segítségnyújtásának –, mégis azzal vívja meg „ádáz küzdelmét a létért”, nem a rókával, mely összetépi, ha rátalál. A róka csak olyan tényező ebben az ő küzdelmében, mint az időjárás viszontagságai, a táplálék mennyisége stb., csak alkalom arra, hogy megküzdjön a *többi* nyúllal, melyik tud jobban futni, melyik színe különböztethető meg nehezebben a rög színétől, melyik éri be kevesebb táplálékkal, mert az fog megmaradni és az fogja tulajdonságait átörökíteni. Ez az egész folyamat az, amit mi úgy nevezünk: küzdelem a létért.

Tehát: igazi küzdelem – törekvés a másik elpusztítására – gyakran folyik a természetben a különböző fajok között; egy és ugyanazon faj egyedei között azonban nem, vagy csak egész kivételesen. A természetben általános „létért való küzdelem” lényegében a fajon belül folyik és abban áll, hogy ugyanazon külső körülmények, ellenségek az előnyösebb tulajdonságokkal bíró állatot kevésbé pusztítják, mint gyengébb fajtársát.

Az emberi társadalomban is folyik ez a néma küzdelem ember és ember között. De könnyen észrevehetjük a mesterséges erőket, amelyek ebbe beleszólnak s az eredményét meghamisítják. Maga az a tény, hogy a mai társadalomban ez a küzdelem oly éles, nem természet-szerű. Mert a létért való küzdelem a természetben csak akkor válik erőssé, ha a rendelkezésre álló területen az a faj túlságosan elszaporodott, úgy, hogy minden egyede nem élhet meg; az egyesek pusztulása csak ekkor kezdődik. Talán nem kell bizonyítani, hogy ez a feltétel a mi társadalmunkban nincs meg.

A másik nagy különbség az, hogy a természetben mindig az alkalmasabb marad meg s a kevésbé alkalmas pusztul el, így lesz a létért való küzdelem a *fajfejlődés* hatalmas eszközévé. Az emberi társadalomban nem mindig a testileg és szellemileg erősebb győz: mesterséges vagyoni és egyéb kiváltságok a degeneráltabb típusok megmaradását sokszor az életerős típusal szemben biztosítják.

Az emberi társadalomban dúló *háborúk* még sokkal mesterségesebb s a kiválogatódást még károsabban befolyásoló folyamatok. A „legények eleje”, tehát a testileg legkiválóbbak rakásra hullanak, az otthon maradt „nyomorultak” tartják fenn a fajt, ami degenerálódással jár. A háborúban általában a barbárabb, harciasabb típus győz az egyébként értékesebb, kulturáltabbal szemben, amely tönkre mehet és elpusztulhat. A háborúk így mesterséges és degeneráló hatású küzdelmet jelentenek. Az emberi társadalomnak fajunk fejlődését nem így kell befolyásolnia; nem is az eugenetika nehézkes és szűklátókörű fogásaival. A küzdelem egyforma *feltételeit* és egyforma *eszközeit* kell minden ember számára biztosítania s a technikai és orvosi tudományok kifejlesztésével ezeknek az eszközöknek a *fejlődés* irányában való felhasználásáról gondoskodnia.

Strophanthus.

SZEMLE.

Kultúránk szegényfoltjai.

A szatmármegyei Avasfelső egyike Magyarország ama községeinek, hol a közgazgatás kártya közben intézi el a folyóügyeket, ahol a tanítót előadás (!) közben is bátran el lehet hívni partnernek és amelynek derékszámmal vannak uzorásai főtt pénzintézeteknek hívják) ... Avasfelsőnek – amint illik – vannak fölös mennyiségben betegei is, kiket is az ottani kórorvos rendelőnek kinevezett istállójában fogadott. Van ugyan csinos rendelője is, de hát oda nem akarta beengedni a parasztokat, mivel pedig ezért megtámadták, kijelentette, hogy ezentúl egyáltalában nem fog parasztnak rendelni. Nem hisszük, hogy sok káruk származik szegényeknek belőle.

Dr. Móricz Ernő biharmegyei főorvos már több érzékkel járt el hivatásában ... Sárretudvar község iskolájában váratlanul vizsgálatot tartván, a harmadik teremnél kénytelen volt visszafordulni, s a tanítást egy időre beszüntetni, mert a piszok és a bűz elemi erővel parancsolták ki a tisztaságszerető idegent.

Gyura Vilmos baglyasaljai protestáns tanító negyvenhétéves tanítói működése után nyugdíjazási kérvényt terjesztett fel a minisztériumban. Az elintézés egyre késett, pedig az öreg már öt év óta egy filér fizetést sem kapott. Újra folyamodott tehát, hogy ha már nyugdíjat nem adnak, eszközöljenek ki számára *koldulási engedelmet*, hogy „mint 47 éven át becsülettel működött néptanító, hetvenéves korában ország-szerte szabadon koldulhasson.”

A főváros ismét nagyszerű bizonyosságát adta a lakosság kulturális szükségleteiről való érzékének. ... A villamosság megváltásának és a felsőbb zenetanfolyamok rendezésének gondjai között ugyanis elhatározta, hogy ezután a *pállinkaméréseket* hat óra helyett már öt óraker nyithatják.

Szepesmegyében Csontfalu lakossága a kivándorlás miatt 23 főre apadt. A belügy-miniszterhez a legsürgősebben felírtak, hogy mindenféle kedvezéssel próbálja vissza-csinálni a dolgot... Szabolcsmegyében az idén már 2400 útlevelet állítottak ki a tavalyi összes 1869-el szemben. ... És ez csak a hivatalos kimutatás. . . . Auffenberg hadügyminiszter ezekre a bagatelliákra valószínűleg nem gondolt, mikor megállapította, hogy a polgárság elbírja az újabb katonai terheket, hiszen villákat épített s vasárnaponként bor és sör mellett vidag.

Bangha páter

apologetikus templomi előadásait, úgy látszik, évről-évre rendszeresíteni akarja az Urak Máriakongregációja. Értjük is ezt a szándékát. A jezsuiták okos harcmodja mindig ez volt: az ellenséget a saját területén keresni fel s az ellenség alkotta fegyverekkel szállani vele szembe. Ez a taktika ma biológiával, ismeretelmélettel s a vallást támadó minden más tudománnyal intenzíven foglalkozó papot kíván. A jezsuita kolostorokban most ezek kiképzésének szorgalmas munkája folyik s mi már évek óta kíváncsian vártuk, hogy a külföldiek után nálunk is megjelenik az új típusú pap. *Bangha pátert* olyan hír előzte meg, hogy ő már azok közé tartozik, akik évekig tartó nehéz tanulás, fáradságos munka után, képzett, nagy tudású hitszónokként jelennek meg az oltárnál. Érdeklődéssel mentünk el hát Bangha páter előadására, annál is inkább, mert hirdetett témája a *monizmus*, mozgalmunkat legközelebről érinti. Az elveszett lelkek visszahódítására felkészült, félelmes ellenfelet vártunk, de várakozásunkban örvedetesen csalódtunk. Az előadás ép úgy tele volt tudatos ferdítésekkel, akaratlan tévedésekkel, jogosulatlan belemagyarázásokkal és mindenek felett ép úgy magán viselte a hozzanémértés minden kritériumát, mint minden eddigi, amit magyar paptól hallottunk. Vitakozni nem is érdemes vele, de örömkünkre és megnyugvásunkra szolgál, hogy még az is, aki odaát a legképzettebbek közé tartozik, csak ilyen hiányos tudományos felkészültséggel tud kiállni a vallás és az egyház védelmére.

A béke-egyesület

főtitkára azt mondta a szabadgondolkodók háboruellenes gyűlésén, hogy örvend minden támadásnak, mely egyesületét éri. Ez annak a jele, hogy észrevették őket. Ami az észrevevést illeti, megnyugodhat a főtitkár úr: már régen észrevettük, hogy a békeegyesület az utolsó pont a világbéke megteremtésében. De furcsa ez az öröm is mert hisz azok támadták meg ezúttal őket, akik őszintén és becsületesen harcolnak a militarizmus molochja ellen és a támadás nem az antimilitarizmusnak, hanem a békeegyesületük tehetetlenségének szólt. Korai az öröme a főtitkár úrnak! Jobb nem észrevenni az ő egyesületüket, jobb lesz a nagy nyilvánosságnak tudomást sem venni működésükről, mert kiderül még, hogy ez a társasjátékos és bankettező egyesülés tulajdonképpen még azt a keveset sem tette meg a béke-eszme propagálása érdekében, ami egy ilyen hivatalos és konzervatív köröktől irányított mozgalomtól is kitelhetnék, hogy tagjai, mialatt ékes szónoklatokban a „békéről” szavalnak, ott, ahol elvhűségükről tanúságot tehetnének: a parlamentben a létszámemelés legbuzgóbb szószólói (lásd Kenedit, Farkas Pált s a többi munkapártit) – hogy talán ez az egész, operett-mozgalom arra való, hogy elnöküknek jogcíme legyen a Nobel-díjra pályázni, hogy ezért minden elnökösi, esperanto-szónoklat s a sok külföldi ut. Ha nem nagyon mozgolódnak, legalább csak kevesen gondolják ezt. Maradjanak hát csendben s ne akarják, hogy észrevegyék őket. Támogatásukból meg igazán nem kérünk. Apponyu Giesswein és Kenedi Géza! Timeo Danaos et dona ferentes!

Eucharisztikus ünnepélyt

tartott mull hó 29-én az Urak Kongregációja. Érdekesnek gondoltuk egyszer megnézni, hogy mit csinálnak az ilyen összejöveteleken, hát elmentünk. A közönség: legnagyobbbrészt jámbor józsefvárosi polgárok, köztük elszórva, merev, kifejezéstelen tekintetű intellektuellek, sunyimód komoly, surranó szeminaristák, fásult, unatkozó arcú katonatisztek, röpcédulákat osztogató, kolduló kisgyerekek. Az egészre megelégedett, rózsás,

arcú papok ügyelnek fel. Előbb a Bécset megjárt s a szentatya áldásában részesült boldogok számoltak be élményeikről s józsefvárosi polgártársaink szájátva hallgatták a frakkos Hary Jánosok meséit. *Bonta* ügyvéd úr arról az egyházi pompáról beszélt, melylyel a kongresszusra felcipelt szlávokat kápráztatták. *Dsida Ottó* főigazgató úr a főhercegeket és az uralkodóházat dicsérte aktív közreműködésükért, amivel jóvátették II. József bűneit. Közben egy ájtatos éneket is hallottunk „az angyali kenyérhez és a drágalatos mannához”. Még valaki beszélt, már kezdett a dolog nagyon unalmas lenni, mikor eljutottunk az est fénypontjához: a „*Lourdes is az Oltáriszentség*” című előadáshoz, melyet *Horváth Gyula* főgymnáziumi tanár tartott. Heureka! Nincs többé sükettség, bénaság, hashártyagyulladás, nincs többé betegség, ott van az Oltáriszentség Lourdes-ban, menten meggyógyul minden beteg, ki a megfelelő támogató csengések kíséretében az Oltáriszentséghez imádkozik. Nem is kell fürödni, még víz sem kell, elég ha imádkozik. Nincs szükség többé orvosokra, zárjuk be a klinikákat, alakítsuk rendházakká a kórházakat – vontuk le az előadáshoz egyedül méltó következtetéseket s szomorúan tartottunk kifelé. Hogy az emberi elmét fellázító e képtelenségekhez hétről-hétre elég embert tudnak kapni komoly hallgatóságul. S ez még az Urak Kongregációja, a legtöbb iskolát végeztek gyülekezete! Mi folyhatik a többiben?

Révész Béla könyve.

(*A magunk utján*. Énekek, glosszák. Ára 1 korona.) Nagy öröm, hogy akkora szeretet várta s oly szetteben olvassák azt a könyvet, melyet a magyar próza legagitálóbb szavu írásművésze írt. Révész Béla könyve abban a verejtékező lázban született, amiben csak szívhezszóoló érzések fakadhatnak s amiből csak nehéz, becületes sorok futhatnak ki, mint amilyen maga az a dolgos, nehéz élet, melynek sűrítője az ő könyve. „Valahonnan a mély embererdőből felemelkedik egy regebeli kéz, felkanyarodik a fiatal ég alá, megkuszálja a levegő megtelített redőit, millió ujjára szagos uszályt tép és lemozdul a föld fölé, átrobog a rög felett, millió ujjával zsendítő táncot lejt a föld hátán, kirántja a bolonduló talaj méhéből a szépséget, a friss életet ée millió ujjával az ébredés ünnepén proletármilliók szívéen bekopog” – mintha önmagáról írta volna e sorokat.

„Ráküldte” Révész ezt az írását a polgári olvasóra és pontosabb szóval nem is fejezhette volna ki sem a maga agitáló kedvét, sem a polgári olvasók lelkivilágát. Minden forrponon elképedés elé állítani őket, aztán megmutatni a másik világot, az elnyomottak tiszta életét és bizakodó hitét: ezt a missziót vállalta Révész. Ahogyan pedig hivatását ellátja, az a legművészebb. Az irodalmi betűtan piperkőcei irigyléssel nézhetik ezt az erős embert, aki robusztus gondolatainak új nyelvet tört.

Bevezetés a biológiai esztétikába.

(*Schiller Ottó könyve*. Megjelent a Modern Könyvtár-ban. 1912. Ára 1.60 korona.) Ez a könyv az esztétikát új alapon, a Pikler-féle pszichológia alapján építi fel. Írója az első egyike, akik a Pikler tanait új területekre viszik át. Az új esztétika abból a megfontolásból indul ki, hogy míg az érzéletek általában kettősek, minden érzékieméi fellép az ellentéte és az érzékletpárok-adta két lehetőség közül életcélnaknak, a meg-nem-halásnak megfelelően kiválasztjuk a jót és mellőzzük a nem-jót, addig az esztétikai érzékletknél ez a kettősség hiányzik. A szép tárgyak előtt nem gondolunk ellentétekre úgy, mint nem-szépére és nem érzünk lehetőséget az életcélnak megfelelő továbbcselekvésre, a jó kiválasztására. Oly dolgokkal szemben van esztétikai érzésünk,

melyek megfelelnek jelen életérzésünknek, állapotunknak és életcélunk szempontjából nem jelentősek. A szép jelen életállapotunknak mintegy asszonanciája; életérzésünk benne továbbreag. Az *ökonomikus* és *esztétikai* érzéklet közt levő különbség megállapításával az élet, a továbbhaladás és az esztétikai cselekvés – a jelen érzés újraalkotása – viszonyára is lehet következtetéseket levonni s az új elmélet az idevágó vitákba más szempontokat fog hozni. Schiller a főtétel figyelembe vételével tárgyalja tovább az esztétika problémáit. Hogy a művész életállapotának újraalkotásakor kelt-e másban is szépérzést, az tisztán véletlen dolga, mert az életállapotok különbözők. Éppen mert a szépérzésnek ellentéte nincs és mert tisztán az életállapottól függ, hogy mely jelenség szép – minden lehet szép. Az egyéntől függ az esztétikai érzés, a tárgy csak eszköze az érzésnek, ezért az abszolút szépségű tárgyakat kereső esztétika nem érhetett célt. A fejlődés folyamán az intellektus egyre komplexebbé lesz s ezért az élettartalomnak megfelelő jelenségek is komplexebbek és szaporodnak: egyre több dolog lesz szép.

A könyv vázolt gondolatmenete nem domborodik ki eléggé, mert közben az író minden fogalomhoz – gyakran igen érdekes – fejtegetéseket fűz és mert stílusa általában nehézkes. Egyik-másik fejtegetése azonban valósággal frappáns, például a tragédia hatásának boncolása. Az újabb irányokat, naturalizmust, neoromantikát, neo primitívseget elmélete alapján bővebben fejtegeti.

Feketeország.

(Földes Imre regénye. Ára 4.50 korona.) A fojtogató magyar klerikális levegőből kipattant az első antiklerikális regény. A népgyűlések hangulatától a hírlapok vezércikkein át a legsúlyosabb irodalmi műfajig, a regényig kellett megnőnie annak az elkeseredésnek, amely Feketeország polgárait egyszer majd mégis abba a véres leszámolásba kergeti, amibe Földes regényének kis faluját belevitte a klerikalizmus mindent átkaroló kártékonyasága.

Földes falujának a tragédiáját az iskola okozza. Ekörül fog össze mindenki: az egyik oldalról a falu, amelyik nem akarja iskoláját az egyháznak átengedni; a másik oldalról a Rómától Bécsig mozgósítható egyház, a közoktatásügyi minisztérium és a vármegyei közigazgatás. Ebben az aránytalan küzdelemben a falu marad alul, de az emberszerető egyház diadalát vértől csöpögő csendőrszuronyok teszik emelkedetté.

Földes irányregénye a klerikális befolyás alá került magyar társadalom hú képe s amit megírt, annak a felháborító valósága mindennap körülvesz bennünket. A regény alakjaiban ráismerünk közéletünk típusaira, cselekvényében pedig a kongregáció módszerére. Ezért az agitatív érdeméért elnézőek vagyunk a regény művészeti fogyatékosága iránt is és örülünk, hogy a szépírók figyelme is ráterelődik már Magyarország klerikális veszedelmére.

MOZGALOM.

A Szabadgondolközás Magyarországi Egyesülete a háború ellen.

Egyesületünk október 27-én, vasárnap délután nagy és impozáns gyűlést rendezett a régi országház üléstermében, melyen a fenyegető háborús veszedelem ellen való tiltakozásának adott kifejezést. A gyűlést elnökünk, *Lengyel Imre* nyitotta meg, többek között ezeket mondván: Az emberi természetben rejlik, hogy döntő befolyású események alkalmával érzi az állásfoglalás szükségességét. A mi állásfoglalásunk ezúttal abban áll, hogy minden erőnkkel és képességünkkel tiltakozunk a háború ellen. A polgárság, melynek nincs öntudata és fölöttébb meghunyászkodó, nem a mi erőnk. Milliókat szavaz meg embertársai legyilkoltatására, saját veszedelmére, holott, ha egyesülne a szociáldemokratákkal, három nap alatt elmúlna minden háborús veszedelem. A nemzetközi proletariátus az egyetlen, döntő nagyhatalom. Ennek erejében bízhatunk egyedül. Utána az állami tanítók egyesületének az elnöke: *Czabán Samu* beszélt. Oly országnak – mondotta –, melynek a legegységibb kultúrzsükségletekre nincs fedezete, nem lehet mások küzdelme idején nagyhatalomként fellépni. De minden igyekezetünk hiábavaló a háború ellen, mely a mai osztályállamot szolgálja, mikor a parlamentünk osztályparlament, és mikor még ez az osztályparlament is csak karrikatúrája a parlamentarizmusnak. Az általános, titkos választójog a legközelebbi cél, melyért küzdenünk kell, az a parlament, mely kultúrállamot teremt a magyar Balkán helyén. A béke legbiztosabb tényezője az öntudatos nép, a népnek öntudatra ébresztését pedig az iskolákban kell kezdeni. Az iskolák manapság egyoldalú osztályérdekeket szolgálnak. A történelem tanítása a háború iránti lelkesedést fejleszti és elfeledteti az emberiséget összeolvasztó szeretet parancsát. De a nép már kezd öntudatra ébredni s a katonaruha alatt is bejutnak a kaszárnyába az öntudat magasztos eszméi és *ha el talál következni az az idő, amikor a szuronyok is gondolkozni kezdenek, akkor máshová fognak ezek a szuronyok irányulni, mint ahová a hatalmasok irányítják!*

A nagy tetszéssel fogadott beszéd után zaiós ielenetek következtek. *sányi Emil* fogott beszédbe. Felhasználta az alkalmat, hogy a háború ellen való tiltakozás mellett a nem sok bizalomraméltó egyesületének csináljon propagandát. Eleinte helyesléssel találkoztak szavai, többek között ilyeneket mondván: Nem a háború egymaga a népek átka! A népeknek a saját hadügyi kormányzaikkal kell állandó harcban állni és ez veszedelmesebb harc, mint a másik. 20 milliárd koronát költenek el évenként Európában hadügyi célokra a nép keserves filléreiből és míg a hadügyi költségvetések átlag 25%-ot emésztenek meg az adóból,

a közoktatásra csak 5% jut. Ezek után pedig egy váratlan fordulattal kijelenti a szónok, hogy nem a szociáldemokrácia taktikáját kell követni amíg a militarizmus ellen kell küzdeni és nem az állami keretek eltörlesztésére igyekezni, hanem azt a munkát támogatni, melyet a békeegyesület végez. Innen kezdve sok közbeszólás zavarta meg beszédét – a militarizmus elleni cselekvését kérték számon a közbeszólók – úgy, hogy kénytelen volt felszólalását hamarosan befejezni.

Utána *dr. Pogány József*, a szociáldemokrata párt képviselője, mondott tomboló lelkesedéssel kísért beszédet. Mindenek előtt visszautasítja a békeegyesület kiküldöttének támadását. Hol volt a békeegyesület akkor, amikor a munkásság az utcára vitte a vérét, hogy a militarizmus ellen, a véderőjavaslatok ellen és az általános választójogért harcoljon? Hol volt a nagy sztrájkok idején, melyeket erőszak, fegyveres beavatkozás és önkény tört le? A kormánypárt és az uzoratóke szolgálatában! És ez az egyesülés meri kétségbevonni, hogy a nemzetközi proletariátus öntudata az egyetlen garancia arra, hogy nem borul lágba ma Európa?

A történelem folyamán kiket látunk a béke érdekében küzdeni. Az „úri” békeegyesületeket-e, vagy a proletariátust. Minden időben az egyetlen tényező a háború ellen a proletárság ellentállása. Emlékezzünk csak – úgymond –, amikor az orosz-japán háború vérfolyamai végighömpölyögtek Ázsián és az amsterdami nemzetközi szociáldemokrata kongresszus elnöke megemlékezett erről (tomboló éljenzés), felállott az orosz kiküldött, Plechanov és a japán kiküldött, Katayama és kezét nyújtottak egymásnak, annak jeléül, hogy a két ország proletárai együtt éreznek, mikor a császári önkény vágóhídra hajtja őket. Mögöttük pedig, mint egy nagyszerű színjáték keretében, ott feszült stílusosan a piros zászló, melyen ez az ige állott: Világ proletárai, egyesüljete! Mit tettek ugyanekkor a békeegyesület tagjai?

Merészelteti valaki azt mondani, hogy nem a munkásság, az egyetlen tényező, mely fel meri emelni szavát a háborús örület ellen? Hát hol volt a békeegyesület akkor, amikor 1870-ben kitört Parisban a munkásforradalom és elsöpörte Bonapartét és az egész háborús pártot? És mikor a békeegyesületek megalapítója, az orosz cár a halálba küldte az orosz proletárok millióit, mikor az orosz vérvizatar után a munkásforradalom alapjaiban reszketettette meg a cárizmust, hol volt a békeegyesület és hol Carnegie 50 milliója? Támogatta a forradalmat Carnegie, támogatta-e azokat, akikre *sortüzet* bocsátott a reszkető önkényuralom? Nem, hanem azon gondolkozott, hogyan uzorázhathatja ki jobban gyárai páriáit! A német-francia háborúban, 1870-ben, Németország népe beleőrült a sovinizmusba. Két ember mert csak a háború ellen beszélni: a proletárság képviselői, Bebel és Liebknecht. A polgári Németország két esztendei várfogságba vetette őket, mert az úri parlamentben ezt szóvá is merték tenni.

Ezután így folytatta: Nemcsak arról van szó, hogy a népek ezrei ölik a Balkánon egymást! Arról van szó, hogy egy meggondolatlan lépés világháborút jelenthet és egyre erősebb az a párt Ausztria-Magyarországon, amely a háborút sürgeti. Ezek: a trónörökös, a katonai kamarilla, a bankok, a fegyvergyárak és az egész osztrák-magyar klerikalizmus, amelynek ugylátszik keresztesháborus szándékai vannak a Balkánon a proletárság rovására. És ezek között áll a munkapárt is, amely csak akkor tarthatja meg a pozícióját, ha mindent liferál a koronának. Egy háborús bonyodalom időkre lehetetlenné teszi a parlamenti működést és nekik csak ez kell, szabadon sápolhatnak

és a választójog reformja nem kerülhet napirendre. Gróf Berchtold szerint sikra kell szállnunk Törökország elnyomott nemzetiségeiért! Ki száll sikra a magyarországiakért? Jogot kell adni a jogtalan albánoknak. Hát az nem jut eszébe Berchtold grófnak, hogy a jogtalan magyar proletároknak kéne jogot adni? És ha Ferdinánd bolgár király attól tartott, hogyha nem indítja meg a külső háborút, belső forradalom tör ki ellene, mi csak egyet mondhatunk: *vagy nem üzeni meg a háborút a monarchia, vagy forradalom üt ki ellene. Ha ránk szabadítják a háború fúriáit, Ausztria-Magyarország proletársága rájuk szabadítja a forradalom fúriáit! Ha ők azt kiáltják: éljen a háború, mi azt kiáltjuk: éljen a forradalom!* Percekig harsogott a tomboló éljenzés.

Dr. Jakab László igazgató főorvos következett ezután. Az orvos — mondta —, aki a halált megelőző vívódásokat ismeri, aki az emberi élet értékét mérlegelni tudja, aki érzi az ember feltétlen életjogát, minden egyes halott előtt a halállal szemben vívott helyrehozhatatlanul elvesztett csata levertségével áll, felháborodva és kétségbeesve látja, hogy lelkiismeretlen emberek más ezreket küldenek felelőtlenül a halál torkába. A hatalomnak közömbös a nép érdeke, az osztályparlament természetesen csak az uralkodó osztály céljait támogatja. Befejezésül a Galilei Kör kiküldötte, dr. Turnovszky Sándor beszélt. A diákság feladatát abban látja, hogy az izgatás és felvilágosítás minden eszközzel agitáljon a militarizmus ellen, mely voltaképpen a hatalmi érdekek és az osztályállam legutolsó és leghatalmasabb bástyája, mert a tőke és munka harcában a fegyveres erő a tőke érdekeit szolgálja. Ha a militarizmus megdőlné, az erők egyensúlya a munka javára billen. Minden kultúrának átka a militarizmus, mert azokat az erőket, melyek kultúrérdekeket volnának hivatva szolgálni, barbár öldöklésre fordítják. A lelkesedéssel fogadott tartalmas beszéd fejezte be a gyűlést, mely megindítója volt egyesületünk háboruellenes akciójának.

Werner Sombart előadásai.

A Szabadgondolkozás Magyarországi Egyesületének és a Galilei Körnek meghívására október 12-én és 13-án két előadást tartott Budapesten Werner Sombart. Az előadások igen nagy érdeklődést keltettek és a Pesti Lloyd Társulat nagyterme mindkét alkalommal zsúfolásig megtelt.

Első előadását *Korunk tömegkultúrájáról* (Massenkultur unserer Zeit) tartotta:

Mai kultúránk abban különbözik az összes eddigi korok kultúrájától, hogy tömegkultúra. (Eine Kultur für die Masse.) Mai kultúránk hordozója a tömeg, amelyen Sombart az organikusan összefüggő néppel szemben az egyének pusztá halmazát, mechanikusan összetevődött sokaságát érti, mely egyrészt a népesség nagyarányú szaporodása, másrészt a nagyvárosok keletkezése következtében állt elő. A technika fejlődése a kulturjavak óriási arányú szaporodását eredményezte s ennek következtében lehetségessé vált a tömeg szükségleteinek fokozottabb mértékben való kielégítése, ami azután a tömegnek kultúrtömeggé való fejlődését idézte elő. A produktivitás emelkedése folytán megszorodott a tömeg-vagyon s ennek következtében a termelés óriási átalakuláson ment át. A tömegezés szükségletek kielégítéséről kellett gondoskodnia a termelésnek, amely szükségképpen kommunisztikus jellegűvé lett. Az eddigi kultúrák exkluzív jellegével szemben,

szükségleteink kielégítésének ez a kommunisztikus jellege a mi kultúránk legfőbb karakterisztikuma. A tömegkultúra megnyilvánul már a politikai és szociális életünkben is. A politikában, mint demokrácia, a társadalmi életben, mint szocializmus.

Ez Sombart szerint a mi korunk kultúrájának a képe. De hogy értékesebb-e az ilyen kultúra, annak az eldöntése, szerinte már nem tudományos kérdés, mert az értékelésben már hiányzik a tudomány objektívsege.

Sombart finom elemző ereje még inkább megnyilvánult az ő **második előadásában, melyet az *Arisztokrácia és a demokrácia a gazdasági életben*** (Aristokratie und Demokratie im Wirtschaftsleben) címen tartott meg.

A gazdasági élet fejlődésének kibontakozását és tovahaladását vette vizsgálata alá. Ami az ember gazdasági működését leginkább jellemzi s ami megkülönbözteti az állati munkától, – az az észszerűség, az előrelátó tervszerűség. A méh és az építész munkája közt éppen ez a tudatos cél és tervszerűség adja meg a jelentékeny különbséget. Minden gazdasági tevékenységünk közös, együttes emberi munka, de nem mindnyájunknak jut egyforma szerep a termelésben. Kiválnak a kezdeményezők, a tervezők; azok, akik a többieket megelőzve fedeznek fel és kezdeményeznek új termelési módokat. Hogy a termelésben, amely feltétlenül megkívánja az emberek céltudatos és tervszerű összeműködését, kinek milyen szerep jusson, azt a „rend” határozza meg. Ilyen közösen meghatározott rend nélkül semmiféle emberi összeműködés nem képzelhető. Minden ténykedésünk a rend princípiumának van alárendelve. Egész gazdasági tevékenységünk, termelésünk formáját az határozza, hogy miképpen van megállapítva ez a rend, vagy közelebből meghatározva: hogy *kik állapítják meg a rendet?* Ettől függ gazdasági működésünk arisztokratikus vagy demokratikus jellege. Ha a rend megállapítása, a termelés irányítása s összes feltételeinek meghatározása egy, vagy egynéhány személynek a hatalmában van, akkor gazdasági működésünk *arisztokratikus*.

Ha pedig az egész népességnek, mindenkinek egyformán döntő szava van a gazdasági munkarend megállapítására, akkor gazdaságunk *demokratikus*. Az arisztokráciában a szabadság, a demokráciában az egyenlőség elve uralkodó. Ez a két elv pedig nem fér meg egymás mellett. A szabadság fogalma kizárja az egyenlőség fogalmát s megfordítva. Az arisztokrácia szabadsága szükségképpen egyenlőtlenségre vezetett, mert általa egyes gazdasági objektumok sok más objektumot maguk alá rendeltek. A demokratikus gazdasági elv minden gazdasági alany fentartásának szükségességéből indulva és ki, mindenképpen akadályozni igyekszik egyik ember elnyomását a másik által s ezt csak úgy érheti el, ha korlátok közé szorítja az egyesek *szabad* gazdasági tevékenységét. Az arisztokratikus gazdálkodás a produktivitás fokozódását eredményezte, míg a demokratikus gazdasági rend mellett a javak egyenletesebb eloszlása következik be. Egyik gazdasági princípium sem tökéletes s ezért egyik sem állandó. Gazdasági kultúránk fejlődése nem egyéb, mint a demokratikus és arisztokratikus gazdasági szervezet folytonos váltakozása. A történeti idők kezdetén a népek arisztokratikus gazdasági szervezetben éltek. Arra törekedtek, hogy minden gazdasági alany megtartsa önállóságát. Minden ember külön, önálló gazdasági termelést folytatott, nem volt semmi összefüggés a magángazdaságok között, – s minden ember annyit s úgy termelhetett, amennyit s ahogy tudott. Ez az állapot természetszerűleg odavezetett,

hogy egyik ember többet termelt, mint a másik, s ennél fogva bizonyos hatalomra tett szert egyik ember a másikkal szemben. Amikor a vándornépek letelepedtek és mezőgazdasággal kezdtek foglalkozni, minden egyesnek annyi földet osztottak ki, amennyi az ő fentartásához szükséges volt. Ekkor tehát korlátozták a termelés szabadságát, de viszont nagyobb lett az egyenlőség. A gazdasági élet további fejlődésével azonban egyesek áttörték ezt az egyenlőség-elvet s az egyes, kis magángazdaságokból nagybirtokok fejlődtek ki azáltal, hogy egyes kiválóbbak, többet termelők a termelésnél másokat alkalmaztak, akik még annyit sem tudtak termelni, amennyi létfentartásukhoz szükséges volt. Ezt az állapotot azután szankcionálta a jog s így megint a szabadság lépett az egyenlőségi elv helyébe. A középkorban a kézműipar kifejlődése az egyenlőségi elv alapján való termeléshez s az ennek megfelelő jogi és társadalmi szervezethez vezetett. A céhek az egyes gazdasági alanyok fentartásának szükségességéből indultak ki és nehogy az erősebb elnyomhassa a gyengébbet, szorosan meghatározták a munka rendjét, azt, hogy ki mennyit s hogyan termelhet. Azt látjuk tehát, hogy a nomád gazdaság arisztokratikus, a falvak gazdálkodása demokratikus, a jobbágyi gazdaság ismét arisztokratikus s végre a városi céhrendszer demokratikus gazdasági organizáció volt. A kapitalizmus kifejlődése a szabad verseny alapján való termeléshez, tehát az arisztokratikus organizációhoz vezetett. A kapitalisztikus gazdaságban egy akarat ezer meg ezer más akaratot vezet és kormányoz. A fejlődés azonban újra a demokrácia felé halad. A kapitalizmustól előidézett nagyobb gazdagság a munkásosztály gazdasági s ezáltal szellemi fokát is magas nivóra emelte s ma már a munkásosztály kezd irányító befolyást gyakorolni a termelésre. A kapitalizmus elérte tetőpontját, ma már túlélté magát s a gazdasági fejlődés következő korszaka szükségszerűleg a demokratikus gazdasági organizáció korszaka lesz. Ezt a tényt ma már azok sem vitathatják el, akiknek ez a fejlődés érdekükkel ellenkezik

Galilei Kör.

A Galilei Kör október 6-án tartotta meg alakuló-közgyűlését a tagok nagy érdeklődése mellett. Rubin László, a közgyűlés elnöke, bensőséges szavakkal emlékezett meg az imént elhunyt Bosnyák Béláról, a mozgalom egyik legképzettebb és legerősebb harcosáról. A jelenlevők megindultságuknak és gyászuknak (elállással adtak kifejezést és elhatározták, hogy Bosnyák Béla szellemi hagyatékának rendezését kegyelettel magára vállalja a Kör. A közgyűlés Flamm Sándor főtitkár jóváhagyott jelentéstétele, valamint a múlt évi tisztikar felmentése után a következőképpen alakította meg az új tisztikart: Elnök: Dr. Kosa Miklós; főtitkár: Dukesz Arthur; titkárok: Aldor Vilmos, Feldmann Sándor, Neumann Antal; főpénztáros: Flamm József; pénztáros: Fábíán Henrik; ellenőr: Kaufmann Aladár; könyvtárosok: Németh Zoltán, Rónai Erzsébet; háznagy: Quittner Hilda; választmányi tagok: Basch Endre, Balázs István, Bolgár Imre, Csillag József, Cukor Károly, Diner-Dénes Pál, Flamm Sándor, dr. Gutman Lajos, Kádár Imre, Gyulai István, Ruttkay-Nedeczky Béla, Scheff-Dabis László, Weil Elza, Weisz Alfréd és Somogyi Jenő. Elénk vita fejlődött ki a tagoknak a demokratikus küzdelem egyes kérdéseivel szemben elfogalható magatartásáról és az októberi programról, melynek lebonyolításába fáradhatatlan érdeklődéssel honorált készséggel nyomban hozzá is fogott a Kör. A könyvismertető szemináriumban Flamm Sándor Loebnek „Ueber die Dynamik der Lebenserscheinungen” című művét, dr. Székely

Arthur Jászi Oszkárnak „A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés” című munkáját ismertette. A nagyjelentőségű aktualitásokkal kapcsolatban új szemináriumot nyitott a Kör, amely eddig a Balkán- és a Horvát-kérdéssel foglalkozott. Az elsőt dr. Kosa Miklós, a másikat Fodor Oszkár tartotta. A szociológiai szemináriumban dr. Fazekas Sándor és dr. Kosa Miklós vezetésével két órán a történelmi materializmusról, illetőleg annak értékeléséről és kritikájáról. Rubin László előadása kapcsán pedig a vallás kialakulásáról folytattak eszmecserét. Megkezdődött a matematikai szeminárium is, mely a természettudományok tanulmányozására szükséges elemi matematikai ismereteket nyújtja azoknak a tagoknak, akik az egyetemen e stúdiómkhoz nem férnek hozzá. A jogi szakosztály Ricardo „A közgazdaság és adózás alapelvei” című műve főbb fejezeteinek olvasását szintén megkezdette. Az előbbi szemináriumnak Szidon Simon, az utóbbinak Varga Jenő az előadója. A középiskolai tanulók részére folyó előadássorozaton kívül még Braun Róbert a szociográfiai felvételek módjáról, Köhalmi Béla pedig a tudományos kutatás technikájáról tartott előadást. E hónapban főleg az új tagok intenzívebb tanítása volt a vezető szempont, míg a jövő hó folyamára inkább nagyobb szabású agitációs célú viták és előadások vannak tervben, melyek közül „Az újabb filozófiai álláspontok vitája”, „A polgári szabadgondolkodás”, „Az uszorkapitalizmus”, „A délszláv államalakulat és a nemzetiségi politika” várnak megvalósításra.

Olvasóink figyelmébe!

Aki könyveket és folyóiratokat a Szabadgondolat útján vásárol, mozgalmunkat anyagilag erősíti.

Lapunk kiadóhivatala ugyanolyan feltételek mellett, ugyanolyan gyorsan szállít könyveket és folyóiratokat, mint bármely könyvkereskedés. Postai vagy telefonmegrendelésre utánvétellel, a pénz és a portó előleges beküldésére bérmentve szállít. 10 K-nál nagyobb rendelésnél portót nem számítunk.

A kiadóhivatal.

Festékek és lakkok megbízható, szolid és olcsó beszerzési forrása

KRAYER E. ÉS TÁRSA BUDAPEST

festék, kence és lakkgyára. Főraktár és iroda: Budapest, V. kerület, Váci-ut 34. szám. „Krayerdudvar.”

Cs. és kir. udvari szállító. Ő. cs. és kir. Fensége, József főherceg udvari szállítója. A magy. kir. államvasutak, állami gép- és vasgyárak, az összes vaggongyárak, Budapest főváros szállítói